

Thukydid · Den peloponnesiske Krig · 2. bog*

Oversat af Adam Schwartz

{1} Det er fra dette tidspunkt, den egentlige krig mellem athenere og peloponnesere og deres respektive allierede begyndte; den periode hvor der ikke længere var nogen kommunikation mellem parterne undtagen gennem herolder, og de uden ophold førte krig mod hinanden, da de først var begyndt. Begivenhederne er registreret i kronologisk rækkefølge, sådan som hver især indtraf, og inddelt efter sommer og vinter.

{2} Den trediveårs fredstraktat, der blev indgået efter generobringen af Euboa, holdt i fjorten år. I dens femtende år – på det tidspunkt, da Chrysis havde været ypperstepræstinde i Argos i 48 år, Ainesias var ephor i Sparta, Pythodoros endnu havde to måneder tilbage af sit archontembede i Athen, i den sjette måned efter slaget ved Poteidaia og samtidig med forårets komme – trængte lidt over 300 thebanske mænd i fuld udrustning og under kommando af *boiotarcherne*¹ Pythangelos, Phyleides' søn, og Diemporos, Onetorides' søn i løbet af den første nattevagt ind i Plataia, en by i Boiotien, der var allieret med Athen. [2] Det var nogle mænd fra Plataia, Naukleides og hans fraktion, der havde tilkaldt dem og nu åbnet porten for dem, fordi de håbede selv at komme til magten og derfor ønskede at få deres politiske modstandere blandt medborgerne ryddet af vejen og at få bragt Plataia over på Thebens side. [3] Og dette var altså resultatet af deres konspirationer med Eurymachos, en overordentligt indflydelsesrig mand i Theben. Thebanerne havde nemlig forudset krigens komme og ønskede derfor at slå først og sikre sig Plataia – som altid havde været dem på tværs – mens freden endnu varede, og krigen ikke var brudt åbenlyst ud. Af den grund havde de også forholdsvis let ved at nå uopdaget ind i byen, fordi der endnu ikke var blevet posteret en vagtstyrke. [4] De tog nu opstilling på torvet med spyd og skjold ved fod og lod sig ikke overtale af de folk, der havde tilkaldt dem og nu ville have dem til at skride til værket

---

*. Bog 1, 3 og 4 findes allerede oversat i AIGIS, hhv. <http://aigis.igl.ku.dk/aigis/2018,1/AS-Thukydid1.pdf>, <http://aigis.igl.ku.dk/aigis/2012,1/AS-Thuc.pdf> og <http://aigis.igl.ku.dk/aigis/2016,1/AS-Thuk4.pdf>

1. Boiotarcherne var administrative embedsmænd, der blev valgt for et år ad gangen til at stå i spidsen for den boiotiske føderation og bl.a. også varetog dens krigsførelse, omtrent som de athenske strateger. De var syv ad gangen, én fra hvert administrativt distrikt i Boiotien. Som den største og vigtigste stat i Boiotien leverede Theben de fire af dem.

med det samme og gå efter deres fjenders boliger. I stedet besluttede de sig for at prøve at fremsætte imødekommende proklamationer for derigennem at gelejde Plataia mere i retning af en overenskomst på venskabelige vilkår; og deres herold proklamerede da også, at alle, der ønskede at respektere den fædrene tradition for alle boiotere og slutte sig til alliancen, skulle stille sig hen hos dem med sine våben. De mente, at de med denne fremgangsmåde let ville kunne vinde byen for sig.

{3} Da plataierne blev klar over, at thebanerne var inden for murene, og at byen var blevet overrumplet og besat, blev de grebet af rædsel; og fordi de ikke kunne se klart i nattemørket, troede de, at indtrængerne var langt flere, end de faktisk var. De indvilgede derfor i at indgå en overenskomst og accepterede de fremsatte vilkår uden at gøre modstand – ikke mindst fordi thebanerne slet ikke brugte vold mod nogen. [2] Men på et tidspunkt i løbet af forhandlingerne gik det op for dem, at thebanerne ikke var ret mange, og de regnede med sagtens at kunne overmande dem ved simpelthen at gå på dem; for flertallet af plataiere havde intet som helst ønske om at løsrive sig fra Athen. [3] De mente derfor, at forsøget burde gøres, og de samlede sig lidt efter lidt ved at bryde igennem skillevæggene mellem deres huse, så de ikke skulle være synlige ved at bevæge sig gennem gaderne. De trak vogne uden deres trækdyr ud på gaderne for at gøre det ud for barrikader og traf alle mulige andre foranstaltninger, alt efter som de forekom at være til nytte i situationen. [4] Da alt var forberedt så godt, som det lod sig gøre efter forholdene, afventede de det tidspunkt inden dæmringen, hvor det kun lige er nat endnu, og brød så ud fra husene og angreb thebanerne. Formålet var ikke at give sig i lag med dem i dagslys, hvor de ville være ved bedre mod og kunne tage kampen op på lige vilkår, men at gøre det i ly af natten, hvor de ville være mere frygtsomme og dårligere stillet på grund af plataiernes bekendthed med byen. Plataierne gik direkte til angreb og kom med det samme i nærkamp med dem.

{4} Da thebanerne indså, at de var blevet overlistet, forsøgte de at lukke deres rækker tæt sammen og afvise angrebene, der hvor de ramte. Og to eller tre gange lykkedes det dem at slå angrebene tilbage, men da plataierne næste gang løb imod dem under enorm larm, samtidig med at kvinder og slaver under skrigen og hujen kastede sten og tagtegl ned over dem oppe fra hustagene, og det desuden natten igennem stod ned med regn – da svigtede thebanernes nerver. De vendte sig og tog flugten gennem byen, men da de fleste af dem i mørket og mudderet var ukendte med, hvilke smøger de kunne nå i sikkerhed ad (denne episode fandt nemlig sted sidst på måneden), hvorimod

deres forfølgere var helt på det rene med, hvordan de skulle afskære dem flugtvejen, blev mange af dem dræbt. [3] Ydermere var der en af plataierne, der havde lukket den port, de var kommet ind ad (og som var den eneste, der stod åben), ved i stedet for låsetappen at mase reservespiden² af et kastespyd ned i portbommen, så der ikke længere var nogen vej ud dér. [4] Som de nu blev forfulgt gennem byen, klatrede nogle af dem op på bymuren og kastede sig ned derfra på ydersiden (og for de flestes vedkommende i døden); andre nåede uset frem til en afsides liggende port, hvor de fik en økse af en kvinde og huggede portbommen over, hvilket dog blev hurtigt opdaget, så kun nogle få undslap; atter andre blev dræbt spredt over forskellige steder i byen. [5] Den største og mest sammenhængende gruppe brasede ind i en stor bygning, som udgjorde en del af bymuren: dens døre stod tilfældigvis åbne, og thebanerne troede, at bygningens døre var porte, så der var passage direkte ud i det fri. [6] Da plataierne så, at de var fanget derinde, diskuterede de, om de skulle stikke ild på bygningen og brænde dem inde på stedet eller stille noget andet op med dem. [7] Til sidst indgik denne gruppe, tillige med de øvrige thebanere, der vandrede planløst omkring i byen, en overenskomst med plataierne om at overgive sig selv og deres våben til dem til at gøre med, som de ville. [8] Sådan var det altså gået med den gruppe thebanere, der var inde i Plataia.

{5} De øvrige thebanere, som det var meningen skulle støde til invasionsstyrken med de samlede hærstyrker i løbet af natten, for det tilfældes skyld at de stødte på problemer, fik undervejs besked om, hvad der var sket, og rykkede nu til undsætning. [2] Plataia ligger omtrent 12 kilometer fra Theben, og den regn, der var faldet natten igennem, gjorde, at de var lang tid om at tilbagelægge vejen, for Asopos-floden var svulmet kraftigt op og kunne ikke længere så let krydses. [3] Da de altså marcherede i regnen og kun med vanskelighed kunne krydse floden, nåede de frem på et tidspunkt, da deres folk allerede var enten dræbt eller taget levende til fange. [4] Da thebanerne indså, hvad der var sket, vendte de sig mod de af plataierne, der befandt sig uden for byen (for eftersom ulykken havde ramt ganske uventet, i fredstid, var der naturligt nok stadig både mennesker og ejendele ude på markerne). De ville gerne se, om de kunne få taget fanger for at have dem i baghånden til at udveksle med deres folk inde i byen, hvis

---

2. *Styrakion* eller *styrax* var en konisk eller pyramideformet, metalbeslået spids i den anden ende af græske spyd, som f.eks. gjorde det muligt at stikke spydet i jorden og også fungerede som modvægt og reservespid, hvis spidsen skulle knække af.

nu nogen af dem skulle være blevet taget levende. Det gjaldt deres overvejelser altså, [5] men endnu mens de diskuterede det indbyrdes, sendte plataierne – som havde fået mistanke om præcis sådan et scenarie og blev bekymrede for dem uden for muren – en herold ud til thebanerne og lod dem vide, at de havde gjort sig skyldige i en ugudelig forbrydelse ved under en gældende våbenhvile at forsøge at erobre deres by, og advarede dem mod at lægge hånd på noget uden for murene. I modsat fald skulle de nok selv slå dem af mændene ihjel, som de holdt fanget. Hvis thebanerne derimod rømmede deres territorium igen, ville de udlevere fangerne til dem. [6] Det er den fremstilling, thebanerne giver, og de siger, at plataierne svor en ed på det. Plataierne, derimod, vil ikke gå med til, at de skulle have lovet at udlevere fangerne med det samme, men kun efter en eventuel overenskomst som resultat af forudgående forhandlinger – og de nægter at have svoret på noget. [7] Thebanerne rømmede altså plataiisk territorium uden at have begået nogen overgreb, og lige så snart plataierne i al hast havde fået bragt alting ind ude fra markerne, dræbte de mændene på stedet. Der var 180 fanger, og én af dem var den Eurymachos, som forræderne havde konspireret med.

{6} Da de havde fået det fra hånden, sendte de en budbringer til Athen og udleverede under våbenhvile ligene til thebanerne. De øvrige forhold i byen arrangerede de i overensstemmelse med deres opfattelse af, hvad situationen krævede. [2] Athenerne havde imidlertid straks fået efterretning om, hvad der var sket i Plataia. De arresterede omgående alle de boiotere, der befandt sig i Attika, og sendte en herold til Plataia for at pålægge dem ikke at foretage sig noget drastisk mod de thebanere, de havde i deres varetægt, førend athenerne selv havde haft mulighed for at nå til en beslutning om, hvad der skulle ske med dem. De havde nemlig ikke modtaget efterretning om, at mændene allerede var døde, [3] eftersom den første budbringer var taget af sted fra Plataia samtidig med thebanernes angreb og den anden lige efter deres nederlag og tilfangetagelse. Athenerne vidste altså intet om udviklingen efter dette punkt og afsendte således deres instrukser uvidende om de faktiske forhold, og da herolden nåede frem, fandt han fangerne allerede henrettede. [4] Derpå marcherede athenerne til Plataia, bragte forsyninger ind i byen og lod en garnison blive tilbage, hvorpå de evakuerede de mindst kampduelige mænd, ledsaget af kvinder og børn.

{7} Da der nu efter affæren i Plataia forelå et eklatant brud på traktaten, gik athenerne i gang med at forberede sig på at komme i krig, og det samme gjorde spartanerne og deres allierede. Begge parter havde tænkt sig at sende diplomatiske missioner både

til kongen af Persien og til andre barbarområder i håbet om måske at sikre sig yderligere hjælp fra den kant, og de forsøgte også at få indlemmet de stater i deres forbund, som endnu befandt sig uden for deres respektive indflydelsessfærer. [2] Fra spartansk side blev der givet instrukser til de stater i Italien og Sicilien, der havde taget parti for Sparta, om at bygge 200 skibe i antal afpasset efter de enkelte staters størrelse, som sammen med de skibe, der allerede lå til rådighed ved Peloponnes, skulle bringe det totale antal op på 500 – og endvidere om at lægge en nærmere fastsat sum penge til side. Derudover skulle de forholde sig i ro og begrænse athensk adgang til deres havne til ét krigsskib ad gangen, indtil alle forberedelserne var på plads. [3] Athenerne for deres part foretog et grundigt eftersyn af deres forbund og optrappede deres diplomatiske indsats i egnene omkring Peloponnes – Kerkyra, Kephallenia, Akarnanien og Zakynthos – i erkendelse af, at man på basis af stabile venskabsforhold hér ville være i stand til at angribe Peloponnes fra alle sider og på den måde tvinge det i knæ.

{8} Der var intet som helst i mindre målestok ved nogen af de to parters planlægning; tværtimod higede de efter krigen, hvad der vel ikke var unaturligt. Alle mennesker er nemlig betydeligt mere entusiastiske i begyndelsen af et foretagende, og dertil kommer, at der på denne tid både på Peloponnes og i Athen var store årgange af unge mænd, som af manglende erfaring med krig helhjertet tog den til sig. Og hele resten af Grækenland stod på spring i forventning om sammenstødet mellem dets fremmeste stater. [2] Der cirkulerede også alle mulige spådomme, og sandsigere reciterede orakelsvar – ikke blot blandt de folk, der stod på tærsklen til krig, men også i de andre stater. [3] Desuden var Delos umiddelbart inden disse begivenheder blevet ramt af et jordskælv – en ø der aldrig tidligere, så længe grækerne kunne mindes, havde oplevet jordskælv – og det var den almindelige mening, som folk da også gav til kende, at dette var et varsel om de forestående begivenheder. Og lige meget hvad der ellers indtraf af den slags fænomener, blev det alt sammen kulegravet. [4] De allerfleste menneskers sympati var klart på Spartas side, og navnlig fordi spartanerne havde proklameret, at de agtede at befri Grækenland: alle, såvel individer som stater, higede efter at støtte Sparta på enhver mulig måde, enten i ord eller handling; og det forekom hver især, at hvor man ikke selv kunne være med, kom tingene ingen vegne. [5] Så stærk var de flestes animositet mod Athen, fordi de enten ønskede at slippe for det athenske herredømme eller frygtede at komme under det.

{9} Sådan var altså de krigsforberedelser og den stemning, der herskede under optakten, og de stater, som de to parter hver især kunne regne som deres allierede ved udbruddet, var som følger. [2] Spartas allierede: alle de peloponnesiske stater, der befandt sig inden for Isthmen med undtagelse af Argos og Achaia (som opretholdt et venskabeligt forhold til begge parter; Pellene var den eneste achaiiske stat, der tog del i krigen fra begyndelsen, mens resten blev involveret senere) og, uden for Peloponnes, Megara, Boiotien, Lokris, Phokis, Amprakia, Leukas og Anaktorion. [3] Af disse bidrog Korinth, Megara, Sikyon, Pellene, Elis, Amprakia og Leukas med flådekontingenter, mens Boiotien, Phokis og Lokris bidrog med rytteri. De øvrige stater bidrog med infanteri. [4] Så vidt det spartanske forbund. Athens allierede: Chios, Lesbos, Plataia, Messene ved Naupaktos, størstedelen af Akarnanien, Kerkyra, Zakynthos og alle de andre tributpligtige stater i de følgende regioner: Kariens kystegne og disses doriske naboområder, Ionien, Hellesponten, egnene ved Thrakien og alle øer øst for en linie fra Peloponnes til Kreta, med undtagelse af Melos og Thera. [5] Af disse bidrog Chios, Lesbos og Kerkyra med flådekontingenter, og de øvrige med infanteri og penge. [6] Så vidt begge parters alliancer og ressourcer til krigen.

{10} Efter affæren i Plataia sendte Sparta straks instrukser rundt både til staterne på Peloponnes og til dem udenfor, der tilhørte deres alliance, om at udruste tropper og klargøre de fornødne forsyninger til en kampagne i udlandet med henblik på den forestående invasion af Attika. [2] Da hver især var færdig med forberedelserne, samledes troppekontingenterne – to trediedele af hver stats maksimale mobilisering – ved Isthmen. [3] Og da hele hæren var blevet forenet der, sammenkaldte Archidamos, konge af Sparta og den øverstkommanderende for kampagnen, strategerne fra samtlige stater, foruden de personer med den højeste myndighed og anseelse i det hele taget, og gav dem følgende opmuntring med.

{11} “Peloponnesere – allierede! Ikke blot har vore forfædre udkæmpet mange kampagner både på Peloponnes selv og uden for dets grænser; de ældre iblandt os selv er heller ikke ukendte med krig. Vi er dog endnu aldrig marcheret ud med en kampstyrke så stor som denne, men denne gang drager vi også mod en ekstremt magtfuld stat og stiller derfor med vore talrigeste og bedste mænd. [2] Det er derfor på sin plads, at vi ikke viser os ringere end vore forfædre og lever op til vort eget omdømme. For hele Grækenland er spændt på vores aktion og følger den tæt,

og på grund af hadet til Athen ønsker man, at vi må få held til at gennemføre det, vi har sat os for. [3] Og der er måske nok nogle, der synes, at vores angreb er baseret på talmæssig overlegenhed, og at det er så godt som sikkert, at vor modstander ikke vil komme ud og engagere os – men det er aldeles ikke nogen grund til at slække på agtpågivenheden under fremrykningen. Tværtimod: såvel officerer som soldater fra hver eneste stat her må regne med, at hans egen deling til enhver tid kan vandre direkte ind i faren. [4] For alt ved krig er usikkert; og angreb er for det meste pludselige og impulsive. Ofte nok har en mindre styrke med det rette mål af varsomhed kunnet klare en større, som i sin arrogance ikke har været ordentligt forberedt. [5] Når man invaderer fjendtligt territorium, gælder det nok om hele tiden at holde modet oppe rent mentalt, men også at være varsom nok til at have truffet konkrete sikkerhedsforanstaltninger. På den måde vil troppernes moral være bedst mulig, hvad enten det gælder mod til offensiven eller urokkelighed til defensiven.

[6] Men den stat, vi nu rykker frem imod, er nu heller ikke netop ude af stand til at forsvare sig. Den er tværtimod overordentlig velforberedt på enhver måde, og vi må derfor fuldt ud forvente, at fjenden vil levere slag – og har de ikke allerede har sat sig i bevægelse, her før vi er fremme, så vil de i hvert fald gøre det, når de først kan se os hærge deres jorder og ødelægge deres ejendomme. [7] For alle mennesker bliver grebet af raseri, når de må se et helt uvant overgreb ramme dem, med ét og lige for øjnene af dem; og de giver ingen plads til overvejelse, men deres følelser derimod frie tøjler, og kaster sig direkte ud i handling. [8] Og lige netop atterne, om nogen, må man gå ud fra vil bære sig sådan ad, de som mener sig berettigede til at herske over andre, og til at invadere andres territorium og hærge det, snarere end at måtte se det ske for deres eget. [9] Tænk derfor på, hvor mægtig en stat vi rykker imod, og på hvor store konsekvenser udfaldet vil få for jeres forfædres og jeres eget omdømme, alt afhængigt af resultatet! Følg efter, hvorend jeres ledere fører an; sæt disciplin og vagtsomhed over alt andet, og adlyd jeres ordrer prompte: der er ikke noget så nobelt og så sikkert som en stor mængde mænd så veldisciplineret, at de fremstår som én helhed.”

{12} Efter at have talt omtrent sådan hævdede Archidamos mødet og sendte som det første Melesippos, Diakritos' søn, af sted til Athen for det tilfældes skyld, at athenerne skulle være mere tilbøjelige til at give efter nu, når de kunne se, at de peloponnesiske styrker allerede var på march. [2] Men athenerne lod ham ikke få foretræde for noget offentligt organ og gav ham faktisk ikke engang adgang til byen, for man havde allerede tidligere vedtaget et forslag stillet af Perikles om hverken at tage imod herold eller repræsentanter, når først spartanerne var marcheret ud. De sendte ham derfor bort igen uden at have hørt på ham, med besked om at være uden for Attikas grænser endnu samme dag. Hvis spartanerne fremover ville dem noget, kunne de trække sig tilbage på eget territorium og først da sende repræsentanter. De sendte nogle førere med Melesippos på vejen tilbage for at forhindre, at han kom i kontakt med nogen. [3] Da de var i nærheden af grænsen og skulle gå hver til sit, sagde Melesippos simpelthen "Denne dag bliver begyndelsen til store ulykker for grækerne" og gik derpå sin vej. [4] Da han nåede tilbage til lejren, og Archidamos måtte indse, at athenerne ikke på nogen måde havde i sinde at give efter, – da først brød han op med hæren og fortsatte ind på athensk territorium. [5] Boioterne stillede her deres troppekontingent til rådighed for den peloponnesiske kampagne og også deres rytteri, mens de med resten af hæren marcherede til Plataia og gav sig til at hærge markerne.

{13} Endnu mens de peloponnesiske styrker samledes på Isthmen og begav sig på vej, og før de var trængt ind i Attika indså Perikles, Xanthippos' søn, der sammen med ni kolleger var athensk strateg, den forestående invasion. Han fik mistanke om, at Archidamos, der var hans gæsteven, muligvis kunne finde på at gå udenom hans marker uden at hærge dem, enten som en personlig tjeneste over for ham, eller også efter spartansk instruks netop med henblik på at miskreditere ham, nøjagtig som de tidligere havde påbudt athenerne at "uddrive gudindens forbandelse" med sigte på ham. Han proklamerede derfor for athenerne på folkeforsamlingen, at Archidamos nok var hans gæsteven, men at dette forhold ikke havde været staten til skade. Og hvis fjenden virkelig skulle give hans marker og gårde særbehandling og undlade at hærge dem, ville han udlægge dem til offentlig eje, så der ikke af den grund skulle opstå nogen mistanke mod ham.

[2] Om den forhåndenværende situation fremsatte han de samme opmuntringer som tidligere: at athenerne skulle forberede sig på krig og bringe deres udstyr ind fra markerne; de måtte ikke marchere ud til kamp, men skulle komme indenfor i byen og

forsvare den; og flåden, som netop var det, der gav dem deres styrke, skulle de gøre kampklar. Deres allierede skulle de holde i kort snor, sagde han, eftersom Athens styrke afhang af tilførslen af penge derfra, og de fleste succeser i krige blev opnået på basis af intelligent dømmekraft og økonomisk overskud. [3] Og på det punkt sagde han, at de kunne være ved godt mod på det grundlag, at der normalt tilflød staten 600 talenter om året i tributindbetalinger uden at medregne de øvrige indtægter. På Akropolis lå der desuden stadig udmøntet sølv til en værdi af 6.000 talenter. På sit højeste havde denne kapitalreserve udgjort 9.700 talenter, men af denne sum havde man dækket udgifterne både til bygningsværkerne på Akropolis – Propylæerne og de andre – og til kampagnen ved Poteidaia. [4] Derudover var der umøntet guld og sølv i offergaverne, private såvel som offentlige, alt det hellige udstyr til processionerne og sportskonkurrencerne, krigsbytte fra perserne og hvad der ellers var af den slags ting, til en samlet værdi af ikke mindre end 500 talenter. [5] Dertil føjede han de ikke ubetydelige summer fra de andre helligdomme, som de kunne disponere over. Og skulle de virkelig blive afskåret fra alt dette, gjaldt det også det guld, gudinden selv var beklædt med: han viste, at gudestatuen bar på en vægt af 40 talenter rent guld, og at det hele kunne afmonteres. Han påpegede, at hvis de brugte det for at redde sig, måtte de siden sætte en mindst tilsvarende mængde på igen som erstatning.

[6] På denne måde opmuntrede han dem altså hvad angik de økonomiske aspekter; og han sagde dernæst, at de rådede over 13.000 hoplitter, uden at medregne de 16.000 tropper, der var på garnisonstjeneste og posteret på bymurenes brystværn. [7] Så mange havde i begyndelsen vagttjeneste, hver gang fjenden invaderede; tropper bestående af de ældste og de yngste mænd og de metoiker, der gjorde tjeneste som hoplitter. For murforløbet fra Phaleron strakte sig over godt seks kilometer op til ringmuren omkring byen; den bevogtede sektion af selve ringmuren udgjorde knap otte kilometer (der var også en ubevogtet sektion af den, nemlig forløbet mellem den lange mur og Phaleron-muren) og så de godt syv kilometer af de lange mure ned til Piræus, hvoraf yderforløbet var bemandede. Det samlede murforløb omkring Piræus, inklusive Munychia, var på knap 11 kilometer, hvoraf halvdelen var under bevogtning. [8] Han påviste også, at de havde 1.200 ryttere, inklusive beredne bueskytter, 1.600 bueskytter og 300 sødygtige trierer. Dette var de ressourcer, som Athen rådede over – og i hvert fald de anførte antal i hver kategori – da den peloponnesiske invasion første gang stod

for døren, og athenerne gjorde sig klar til krig. Perikles tilføjede også nogle andre af sine sædvanlige argumenter for at vise, at de nok skulle klare sig igennem krigen.

{14} Athenere lyttede til ham og lod sig overtale, og de gik i gang med at bringe kvinder og børn ind fra markerne, foruden alt det bohavede, der hørte til husene, og pillede endda træværket ned fra dem. Deres kvæg og trækdyr færgede de over til Euboia og til de øer, der ligger i nærheden. Denne omvæltning var vanskelig at bære for atthenerne, fordi de fleste af dem livet igennem havde været vant til at bo på landet.

{15} Denne livsform havde nemlig siden de ældste tider kendetegnet athenerne i højere grad end andre, for under Kekrops' regeringsperiode og i det hele taget under de tidligste konger af Attika helt frem til Theseus havde befolkningen i Attika altid levet i forskellige lokalsamfund med hver sine regeringsbygninger og embedsmænd. Medmindre et eller andet gav grund til bekymring, trådte de ikke sammen for kongen for at rådslå om fælles politik, men drøftede og forvaltede hver især deres egne affærer – og nogle gange førte nogle af dem endda krig mod kongen, som eleusinierne under Eumolpos gjorde det mod Erechtheus. [2] Men da Theseus besteg tronen, en mand som forenede sin autoritet med intelligens, omorganiserede han landet på forskellige måder, og navnlig nedlagde han rådhusene og embederne og samlede alle administrativt under én by, nemlig den nuværende, hvor han anviste dem ét rådskammer og regeringsbygning. De enkelte befolkninger forvaltede deres egen jord ganske som før, men var nu nødsaget til at behandle denne ene by som regeringscentrum, og under det samlede skatteprovenu fra alle voksede den til den stærke stat, som Theseus gav eftertiden i arv. Og faktisk skriver Synoikia³ sig fra ham, den fest til ære for gudinden, som athenerne den dag i dag fejrer på statens regning. [3] Før i tiden udgjordes byen af det, der i dag er Akropolis, sammen med de kvarterer, der ligger omtrent neden for dens sydside. [4] Dette finder bekræftelse deri, at helligdommene på selve Akropolis [...] ⁴ og for de andre guder og gudinder, og de helligdomme, der er uden for Akropolis, overvejende ligger i denne del af byen: helligdommene for Zeus Olympios, Apollon Pythios, Ge og Dionysos-i-Marsken, til hvis ære den ældste Dionysos-fest fejres på den tolvte dag af måneden Anthesterion, ganske som den også den dag i dag bliver fejret af de ionere, der nedstammer fra athenerne. Og også mange andre gamle helligdomme ligger i dette

---

3. *Synoikia* (eller, med Thukydid's gammelattiske stavemåde, *xynoikia*) betyder 'foreningsfest'.

4. Der må være faldet nogle ord ud af teksten. Sandsynligvis har der oprindeligt været noget i retning af "både for Athene og for de andre guder og gudinder".

kvarter. [5] Der er også det brøndhus, som nu kaldes Enneakrounoi⁵ efter den udførelse, som den fik under tyrannerne, men som i gamle dage, da kilderne sprang i det fri, havde navnet Kallirhoe.⁶ Den blev brugt i gamle dage ved helt særlige lejligheder, fordi den lå så tæt på, og den dag i dag lever den tradition fra gamle dage at bruge vand fra den før et bryllup og til andre religiøse formål. [6] Og på grund af den oprindelige bosættelse hér kalder athenerne endnu i dag Akropolis for 'byen'.⁷

{16} Således levede athenerne i lang tid i selvstændige, mindre samfund, og også efter at de blev administrativt samlet fortsatte de ikke desto mindre med denne traditionelle livsform, idet størstedelen af befolkningen, både i gamle dage og deres efterkommere helt frem til denne krig, var født og levede på landet med hele deres familie. Det var derfor ikke let for dem at blive omflyttet, ikke mindst fordi de først for nylig havde fået bragt deres ejendomme på fode igen efter Perserkrigen.⁸ [2] De var nedtrykte og fortvivlede over at måtte forlade deres boliger og helligdomme, som var gået i arv fra generation til generation uden ophold siden den gamle forfatnings dage, stillet som de var over for udsigten til at skulle omlægge deres levevis og forlade, hvad der for hver især reelt svarede til hans fædreland.

{17} Da de nåede ind til byen, var der nogle, der havde boliger derinde, mens andre kunne søge husly hos venner eller slægtninge; men de fleste slog sig ned i de ubeboede dele af byen og i helligdomme for guder og heroer, med undtagelse af Akropolis og Eleusinion og eventuelle andre områder, der var lukket forsvarligt af. Også det område neden for Akropolis, der kaldes Pelargikon – som det ellers under trussel om forbandelse var forbudt at bebo, og som der endda var en advarsel imod i bagstumpen af et delphisk orakelsvar i form af ordene "... Pelargikon helst ligge øde" – blev i den nuværende nødsituation fuldt besat. [2] Det forekommer mig nu, at dette orakelsvar gik i opfyldelse på den stik modsatte måde af, hvad man havde forventet. Det var jo ikke på grund af den ureglementerede bebyggelse, at byen blev hjemsøgt af ulykker, men på grund af krigen at bebyggelsen blev nødvendiggjort – så selv uden at referere

---

5. 'De ni udløb'.

6. 'Den smukke/gode/rigelige strøm'.

7. Ordet er *polis*, hvis etymologi er gået fra 'borg' > 'by' > '(by)stat'. Det er velbelagt i samtidige indskrifter, at athenerne rutinemæssigt omtalte Akropolis som *polis*.

8. Teksten i hele 2.16.1 er tydeligvis korrump. Der er uløselige tekstproblemer, omend den overordnede mening synes klar nok. Gengivelsen her er en tilnærmelse af denne.

eksplicit til krigen forudsagde orakelsvaret altså, at en bebyggelse af stedet ikke ville få noget heldigt udfald. [3] Folk indrettede sig også i tårnene på bymurene, og sådan som enhver nu bedst kunne. For da alle var kommet indenfor, kunne byen ikke rumme dem, men senere parcellerede de også de lange mure og størstedelen af Piræus mellem sig og slog sig ned dér. [4] Samtidig gik athenerne i gang med krigsforberedelserne; de samlede allierede tropper og klargjorde 100 skibe til et togt imod Peloponnes. Sådan var den aktuelle status med Athens krigsforberedelser.

{18} I mellemtiden fortsatte den peloponnesiske hær sin fremrykning og nåede først til Oinoe i Attika, det punkt hvor de havde tænkt sig at foretage invasionen. De slog lejr dér og gik i gang med at forberede stormløb på forsvarværkerne med belejringsmaskiner såvel som på andre måder, [2] for Oinoe, der er en befæstet forpost, ligger lige på grænsen mellem Attika og Boiotien, og blev fast brugt som fæstning af athenerne i krigstid. Peloponneserne forberedte altså deres stormløb og brugte i det hele taget en del tid på den. [3] Archidamos pådrog sig heftig kritik for dette: allerede under optaktsfasen til krigen var han blevet opfattet som svag og lovlige velvilligt indstillet over for Athen, fordi han ikke med tilstrækkelig entusiasme havde anbefalet krig. Og da hæren samledes ved Isthmen, gav man ham skylden for både opholdelsen dér og langsommeligheden under marchen i det hele taget, men først og fremmest for hans tilbageholdenhed ved Oinoe. [4] For i mellemtiden opretholdt athenerne løbende deres evakuering, og peloponneserne mente, at havde det ikke været for Archidamos' nølen, ville de ved en hurtig fremrykning have kunnet tage det hele, inden det var blevet bragt ind i byen. [5] Sådan var hærens følelser over for Archidamos under deres inaktive ophold der. Han blev imidlertid ved med at holde dem tilbage, efter sigende i forventning om, at athenerne ville gøre en eller anden indrømmelse, mens deres land stadig var ubeskadiget, og om at de ikke ville kunne tåle at se deres afgrøder blive hugget om.

{19} Men da de så faktisk angreb Oinoe og på trods af forsøg af enhver art ikke kunne erobre det, og athenerne ikke var kommet med noget diplomatisk udspil, så brød de omsider op derfra, omtrent 80 dage efter affæren i Plataia, mens det var sommer, og kornet stod fuldmønt, og invaderede Attika under kommando af Archidamos, Zeuxidamos' søn, konge af Sparta. [2] De etablerede først en base og begyndte at hærge afgrøderne ved Eleusis og den thriasiske slette, og de afviste et athenskt rytteri-angreb ved det område, der kaldes Rheitai. [2] Derpå rykkede de frem igennem

Kropia, idet de holdt Aigaleos-bjerget på højre hånd, indtil de nåede Acharnai, den største af de attiske *demer*, som de hedder. Her etablerede de deres lejr og operationsbase, hvorfra de igennem længere tid foretog hærgningsoperationer mods afgrøderne.

{20} Det hedder sig, at Archidamos' motiver for at forblive i Acharnai med hæren i slagorden, i stedet for at rykke videre ned på sletten, var følgende. [2] Han håbede, at athenerne, som både havde store årgange af unge mænd og var udrustet til krig som aldrig nogensinde før, måske ville rykke ud og ikke kunne tolerere, at deres marker blev hærget. [3] Da de imidlertid ikke mødte ham ved Eleusis eller den thriasiske slette, gjorde han et forsøg i Acharnai på at lokke dem til at møde ham ved en længere okkupation. [4] Dels vurderede han nemlig området som velegnet som operationsbase, dels udgjorde acharnerne en betragtelig andel af borgermassen (de var 3.000 [hoplitter⁹]), så det var sandsynligt, at de ikke ville finde sig i, at deres marker blev hærget, men i stedet ville forsøge at presse de andre athenere til at tage kampen op. Og skulle athenerne alligevel ikke rykke ud imod ham, ville han i det mindste derefter tryggere kunne både hærge på sletten og rykke frem mod selve byen; for hvis acharnerne først havde mistet deres egne besiddelser, ville de ikke være nær så motiverede for at sætte noget på spil for andres – og det ville skabe splittelse i athensk politik. [5] Det var denne tænkemåde, der fik Archidamos til at opholde sig i Acharnai.

{21} Så længe hæren nu opholdt sig ved Eleusis og den thriasiske slette, nærede athenerne endda et vist håb om, at peloponneserne ikke ville rykke længere frem: de huskede, at dengang Pleistoanax, Pausanias' søn og konge af Sparta, 14 år før den nuværende krig, havde invaderet Attika i spidsen for en peloponnesisk hær, var også han nået så langt som til Eleusis og Thria, før han trak sig tilbage igen uden at være nået længere (hvilket også netop resulterede i hans eksilering fra Sparta, idet man mente, at han havde ladet sig bestikke til at trække sig tilbage). [2] Men da athenerne nu så, at den fjendtlige hovedstyrke befandt sig knap 10 km fra Athen, mente de ikke, at situationen var til at holde ud længere. De fandt det naturligt nok forfærdeligt, at deres marker blev hærget lige for næsen af dem, noget i hvert fald de yngre blandt dem jo ikke havde oplevet før, og de ældre kun under Perserkrigen. Borgerne generelt, og først

---

9. Eftersom Athens samlede hoplithær talte ca. 13.000 mand, og Acharnai kun udgjorde én deme i en af ti phylar, må der være noget galt med dette tal. Det er muligt, at der i overleveringen er sket en korrupsion af et oprindeligt *politai* (borgere) til *hoplitai*, hvilket i det mindste ville hænge sammen rent talmæssigt, men der er ikke nogen umiddelbart indlysende løsning på problemet.

og fremmest de unge, mente, at man ikke bare burde se passivt til, men tværtimod gå til modangreb. [3] Folk samledes i grupper, der var voldsomt uenige med hinanden, og hvor nogle advokerede for at gå til modangreb, mens andre netop ikke ville være med til det. Professionelle orakeltydere gik rundt og reciterede alle mulige forskellige orakelsvar, som parterne så med forkærlighed citerede, alt efter hver isærs temperament. Acharnerne, der mente, at Athens formåen overvejende beroede på dem, pressede mest af alle på for en sortie. Byen var på alle måder i oprør, og man var ophidset over Perikles: athenerne huskede ikke en eneste af de anbefalinger, han tidligere havde fremsat, men skældte ud på ham, fordi han var strateg og alligevel ikke ville føre hæren ud til kamp, og de anså ham for skyld i alle de ulykker, der overgik dem.

{22} Perikles var imidlertid klar over, at de i deres frustration over situationen netop nu ikke tænkte fuldkommen rationelt, og han var samtidig overbevist om det korrekte i sin beslutning om ikke at gå til modangreb. Han lod derfor ikke kalde til folkeforsamling eller nogen anden form for sammenkomst for at undgå, at et møde afholdt på baggrund af ophidselse snarere end dømmekraft skulle resultere i et alvorligt fejltrin, han beskæftigede sig med byens forsvar, og han forsøgte efter bedste evne at holde gemytterne i ro. [2] Ryttere lod han imidlertid sende ud med jævne mellemrum for at forhindre forkommandoer fra hovedstyrken i at trænge ind og lave ravage på de marker, der lå tæt på byen. Det kom da også til en mindre ryttertræning ved Phrygioi mellem en deling athensk rytteri og deres thessaliske allierede, og det boiotiske rytteri. I denne kamp havde athenerne og thessalerne overtaget, indtil de boiotiske hoplitter rykkede deres folk til undsætning. Så blev de drevet tilbage, og der faldt et mindre antal thessalere og athenere, som de imidlertid kunne samle op endnu samme dag og uden at indgå våbenhvile. [3] Næste dag opstillede peloponneserne et sejrsmærke. Det thessaliske hjælpekorps var mødt frem i overensstemmelse med den gamle alliance mellem dem og Athen, og der var mødt tropper frem fra Larisa, Pharsalos, Peirasos, Krannon, Gyrtone og Pherai. Kontingentet fra Larisa stod under kommando af Polymedes og Aristonous, en fra hver gruppering, og det fra Pharsalos under kommando af Menon, og der var også officerer for hvert enkelt af de andre staters kontingenter.

{23} Da athenerne ikke kom ud imod dem for at levere slag, brød peloponneserne op fra Acharnai og gav sig til at hæрге i nogle af de demer, der ligger imellem bjergene Parnes og Brilessos. [2] Endnu mens de opholdt sig i Attika, sendte athenerne de 100 skibe, som de havde arbejdet på at få kampklare, af sted omkring Peloponnes, med

1.000 hoplitter og 400 bueskytter ombord og under kommando af strategerne Karinos, Xenotimos' søn, Proteas, Epikles' søn og Sokrates, Antigenes' søn. De tre stod altså ud med denne styrke og påbegyndte deres togt rundt om Peloponnes, mens peloponneserne, som var blevet så længe i Attika, som de havde forsyninger til, trak sig tilbage igen igennem boiotisk territorium ad en anden rute, end den de havde brugt ved invasionen. De passerede forbi Oropos og hærgede markerne i det område, der bliver kaldt Peiraike, og som opdyrkes af oroperne, der er athenske undersåtter. Da de var nået inden for Peloponnes, blev hæren opløst, og hvert kontingent vendte hjem til sig selv.

{24} Efter de fjendtlige styrkers tilbagetrækning posterede athenerne vagtstyrker for at holde udkig over både hav og landjord, nøjagtig sådan som de skulle komme til at gøre hele krigen igennem. De bestemte sig også til at øremærke 1.000 talenter af kapitalreserven på Akropolis: disse midler skulle lægges til side og måtte ikke bruges; krigens omkostninger skulle dækkes af det resterende. De vedtog endvidere dødsstraf for enhver, der stillede forslag om at bruge denne sum til noget som helst formål eller lod et sådant forslag gå til afstemning, medmindre dette formål specifikt var at slå et eventuelt fjendtligt flådeangreb på byen tilbage. [2] I tilgift til denne sum vedtog de også hvert år at udvælge de 100 bedste trierer og udpege trierarcher for dem. Ikke en eneste af dem måtte bruges andet end – om nødvendigt – sammen med den øremærkede sum, og i den selvsamme krisesituation.

{25} Til den athenske eskadre på 100 skibe på togt rundt om Peloponnes var der stødt yderligere 50 fra Kerkyra og også nogle fra andre allierede i området. Under deres omsejling anrettede de skade forskellige steder, og ikke mindst foretog de en landgang i Methone på peloponnesisk territorium og gik til angreb på bymuren, som var i dårlig stand og ubemandet. [2] Det traf sig sådan, at spartiaten Brasidas, Tellis' søn, havde kommandoen over en garnison posteret i området, og da han fik underretning om angrebet, rykkede han dem i Methone til undsætning med en styrke på 100 hoplitter. Han gik lige på og skar tværs gennem de athenske styrker, som var spredt ud over området og havde front mod bymuren, og sprængte ind i Methone. Han mistede nogle få af sine mænd ved denne manøvre, men erobrede kontrollen over byen, og for dette vovestykke modtog han som den første i denne krig officiel anerkendelse i Sparta. [3] Athenere stak til søs igen og sejlede videre. De lagde ind ved Pheia i Elis, hvor de brugte to dage på at hærge markerne og derpå udkæmpede et sejrrigt slag mod en for-

svarsstyrke bestående af 300 udvalgte soldater fra det eleiske lavland og nogle lokale eleiske perioiker. [4] Nu blæste det imidlertid op til en kraftig storm, og i dette område helt uden havn lå de udsat for dens rasen. De fleste af dem gik derfor om bord i skibene og sejlede rundt om det forbjerg, der kaldes Ichthys,¹⁰ og ind i havnen ved Pheia, mens messenerne og nogle andre, som det ikke var lykkedes at komme ombord, trak ind i landet og erobrede Pheia. [5] Senere sejlede skibene rundt om pynten igen og samlede dem op, hvorpå de forlod Pheia og satte kursen ud mod åbent hav, for hovedstyrken af Elis' hær var nu rykket til undsætning. Athenerne sejlede videre ned ad kysten til andre steder og hærgede dem.

{26} Omkring den samme tid sendte athenerne 30 skibe på togt i farvandet omkring Lokris og samtidig til bevogtning af Euboia. Strategen Kleopompos, Kleinias' søn, havde kommandoen over eskadren. [2] Han foretog landgang og hærgede markerne forskellige steder i kystegnene, og han erobrede Thronion og tog nogle af indbyggerne som gidsler. Ved Alope vandt han desuden et slag mod de lokrere, der var rykket til modangreb imod ham.

{27} I den samme sommer fordrev athenerne også aigineterne fra Aigina – både mænd, kvinder og børn – idet de foreholdt dem, at det først og fremmest var deres skyld, at Athen havde fået denne krig på halsen. Desuden mente de, at det ville være sikrere, hvis de selv sendte bosættere fra egne rækker ud for at kontrollere Aigina, som ligger lige ud for Peloponnes, og kort tid derefter sendte de så disse kolonister derover. [2] Til de hjemløse aiginetere gav spartanerne nu Thyrea at slå sig ned i og opdyrke jorden omkring, både på grund af deres konflikt med Athen og fordi Aigina havde hjulpet Sparta under jordskælvet og helotopstanden. Thyreas territorium ligger på grænsen imellem Argolis og Lakonien og går helt ned til havet. Nogle af dem slog sig så ned der, mens resten blev spredt ud over hele Grækenland.

{28} Den samme sommer indtraf der, mens det var nymåne (hvilket synes at være det eneste tidspunkt, dette kan forekomme på) en solformørkelse ud på eftermiddagen.¹¹ Solen fik derpå sin fulde form igen, efter at den under formørkelsen havde antaget halvmåneform og ladet enkelte enkelte stjerner være synlige.

---

10. 'Fisken'

11. 3. august 431 f.Kr.

{29} Det var også i denne sommer, at athenerne udnævnte en mand fra Abdera ved navn Nymphodoros, Pythes' søn, til *proxenos* og kaldte ham til Athen. De havde ganske vist tidligere betragtet ham som en fjende, men eftersom hans søster var gift med Sitalkes, nød han stor indflydelse hos ham – og det var netop med Sitalkes, Teres' søn og konge af Thrakien, at athenerne ønskede at etablere en alliance.

[2] Denne Teres, Sitalkes' far, var den, der grundlagde odrysernes store rige og udvidede det til at dække et område større end det øvrige Thrakien, som ellers for en stor dels vedkommende er uafhængigt. [3] Der består derudover ingen som helst forbindelse mellem denne Teres og så den Tereus, der giftede sig med Prokne, datter af Pandion fra Athen. Faktisk kommer de ikke engang fra det samme 'Thrakien': den ene – Tereus – levede i Daulis i det område, der nu kaldes Phokis, men dengang var beboet af thrakere, og det var i dette land, at kvinderne begik deres ugering mod Itys (og der er da også mange digtere, der bruger udtrykket 'den dauliske fugl' til at henvise til nattergalen). Det er endvidere en rimelig antagelse, at Pandion med henblik på muligheden af gensidig hjælp skulle have fundet et giftermål til sin datter inden for denne korte afstand, snarere end adskillige dagsrejser væk hos odryserne. Men Teres har ikke samme navn og er konge [...], og han var den første, der for alvor etablerede en magtposition over odryserne.¹²

[4] Det var altså *hans* søn Sitalkes, som athenerne søgte en alliance med, fordi de ville have ham til at hjælpe sig med at undertvinge grænseegnene mod Thrakien og Perdikkas. [5] Nymphodoros kom så til Athen og fik organiseret alliancen med Sitalkes og et statsborgerskab til sin søn Sadokos, og han lovede at få bragt krigen i Thrakien til ophør ved at overtale Sitalkes til at sende Athen et thrakisk korps af rytteri og peltaster. [6] Han fik også udvirket en forsoning mellem Athen og Perdikkas og overtalte athenerne til at give ham Therme igen. Perdikkas sluttede sig straks derpå til athenske styrker under kommando af Phormion til en kampagne mod chalkideerne. [7] På denne måde fik Athen som sine allierede såvel Sitalkes, Teres' søn og konge af Thrakien, som Perdikkas, Alexandros' søn og konge af Makedonien.

---

12. Der er formodentlig en lakune her. Gommes forslag til de manglende ord ("i Thrakien og ikke i Phokis") er attraktivt af flere grunde.

{30} Tropperne på den athenske flådestyrke på 100 skibe, der stadig opererede ud for Peloponnes, erobrede den lille korinthiske bebyggelse Sollion og overlod brugen af både byen og de tilhørende jorder eksklusivt til de akarnanere, der levede i Palairos. Astakos indtog de ved stormløb; de fordrev Euarchos, der havde tyranmagten dér, og indlemmede den i deres forbund. [2] De sejlede over til øen Kephallenia og fik også den til at slutte sig til uden sværdslag – Kephallenia ligger ud for Akarnanien og Leukas, og er inddelt i fire byer: Pale, Kranioi, Same og Pronnoi – [3] og kort tid derefter satte skibene atter kursen mod Athen.

{31} Da denne sensommer gik på hæld, foretog athenernes samlede styrker, bestående af både borgere og metoiker, en invasion af Megaris under kommando af strategen Perikles, Xanthippos' søn. Tropperne på de 100 skibe fra togtet omkring Peloponnes lå under hjemtransporten allerede ved Aigina, og da de fik efterretning om, at de samlede styrker fra selve Athen befandt sig i Megaris, satte de over til dem og sluttede sig til hæren. [2] Dette udgjorde den største koncentration af athenske landstyrker, på et tidspunkt hvor staten var på højden af sin styrke og endnu ikke var blevet ramt af sygdom: athenerne selv udgjorde ikke færre end 10.000 hoplitter, de 3.000 ved Poteidaia ikke medregnet, metoikerne bidrog med ikke færre end 3.000 hoplitter, og dertil kom den øvrige, ganske betragtelige, skare af letbevæbnede tropper. De hærgede størstedelen af landbrugsjorden og trak sig så tilbage igen. [3] Også senere i krigen fandt der årligt gentagne athenske invasioner af Megaris sted, gennemført dels af rytteriet, dels af de samlede styrker, lige indtil athenerne erobrede Nisaia.¹³

[32] Øen Atalante ud for det opuntiske Lokris, der indtil da havde ligget øde, blev også befæstet og indrettet som militærpost af athenerne mod slutningen af denne sommer, for at forhindre sørøvere i at sejle ud fra Opous eller det øvrige Lokris og gøre skade på Euboia.

Så vidt begivenhederne denne sommer efter den peloponnesiske tilbagetrækning fra Attika.

{33} I løbet af den derpå følgende vinter lykkedes det akarnaneren Euarchos, der gerne ville vende tilbage til Astakos, at overtale korinthierne til at sætte over med 40 skibe og 1.500 hoplitter med det formål at genindsætte ham, og han havde selv bidraget ved at hyre nogle lejesoldater. Denne styrke stod under kommando af Euphamidas,

---

13. Se 4.66-69.

Aristonymos' søn, Timoxenos, Timokrates' søn og Eumachos, Chrysis' søn. [2] De sejlede så over og genindsatte ham. Der var også nogle andre dele af Akarnaniens kystområder, som de gerne ville have over på deres side. De gjorde derfor et forsøg, men da det ikke lykkedes dem, satte de kursen hjemad igen. [3] På vejen forbi lagde de ind ved Kephallenia og foretog en landgang på kranisk territorium: indbyggerne lokkede dem i en fælde ved at stille dem en 'aftale' i udsigt, og de mistede nu en del mænd, da overraskelsesangreb blev sat ind. Det lykkedes dem, skønt hårdt presset, at nå skibene og komme fra land igen, hvorpå de sejlede hjem.

{34} Den samme vinter afholdt athenerne, i overensstemmelse med den etablerede tradition, en begravelse på statens bekostning for de første faldne i denne krig. Højtideligheden foregår på følgende måde. [2] Der rejses et telt, hvor de afdødes knogler lægges frem over to dage i forvejen, og her kan enhver lægge de offergaver, han måtte ønske, til sine pårørende. [3] Når så begravelsesprocessionen finder sted på den tredje dag, bliver kister af cyprestræ transporteret på vogne, en kiste for hver phyle, og knoglerne af hver især ligger så i kisten for den phyle, han tilhørte. Én tom, men tildækket bære føres også frem, for de savnede, som det ikke har været muligt at lokalisere og opsamle. [4] Enhver borger eller fremmed, der ønsker det, kan gå med i processionen, og også de kvindelige pårørende er til stede og synger klagesange ved graven. [5] Kisterne nedsættes så på en statslig gravplads i den smukkeste af forstæderne, hvor man altid begraver de faldne i krig, naturligvis med undtagelse af dem fra Marathon: deres tapperhed blev anset for så exceptionel, at de blev gravlagt der, hvor de var faldet. [6] Når kisterne er kommet i jorden, bliver der holdt en passende lovtale over de faldne af en mand udvalgt af staten for sine alment anerkendte åndsevner og høje offentlige anseelse, hvorpå følget går bort. [7] Sådan foregår begravelseshøjtidelighederne, og athenerne fulgte denne fremgangsmåde krigen igennem, så ofte der var lejlighed til det. Over disse første faldne var det nu Perikles, Xanthippos' søn, der var blevet valgt til at tale, og da tidspunktet var inde, trådte han frem fra gravpladsen og op på en talerstol, der var bygget høj for at lade så stor en del af mængden som muligt høre ham, og sagde følgende.

“{35} De, der har talt her ved tidligere lejligheder, har for det meste lovprist den mand, der føjede afholdelsen af denne gravtale til traditionen, og givet udtryk for, hvor smukt det er, at den bliver holdt over de faldne i felten. Jeg for min part ville

nu mene, at det var tilstrækkeligt, hvis mænd, der beviste deres værd ved handling, også blev hædret i handling – netop som I ser det ske i dag med dette gravsted, be-
kostet på statens regning – i stedet for at løbe den risiko, at overbevisningen om
disse mange mænds tapperhed kommer til at afhænge af én mands større eller
mindre evner som taler. [2] Det er nemlig en vanskelig sag at finde den rette balan-
ce i talen, når der knap nok kan etableres konsensus om, hvorvidt taleren gør et ve-
derhæftigt indtryk. Én tilhører, der er inde i sagen og sympatisk indstillet, kunne
nemt få den opfattelse, at fremstillingen på nogle punkter ikke står mål med hans
ønsker og sagkundskab; en udenforstående derimod, at der ligefrem bliver over-
drevet her og der, fordi hans misundelse bliver vakt til live ved at høre om præsta-
tioner, der ligger over hans eget niveau. For lovprisninger af andre kan man finde
sig i at høre på, så længe hver især tror sig selv i stand til at udrette bedrifter i stil
med dem, han hører om; men alt derudover bliver mødt med misundelse, som
munder ud i dyb skepsis. [3] Men da tidligere generationer nu engang har sanktio-
neret den nugældende fremgangsmåde som den rigtige, bør også jeg respektere
traditionen og forsøge i videst mulige omfang at imødekomme jeres forskellige
ønsker og forventninger.

{36} Lad mig allerførst begynde med vore forfædre. Det er kun rimeligt over
for dem, og samtidig passende ved en lejlighed som denne, at deres eftermæle vises
den ære at blive mindet. For dette vort land har bestandig været beboet af det sam-
me folk og er givet videre fra generation til generation helt frem til vores, og det er
i kraft af deres tapperhed, at de har kunnet skænke os et frit land som vor arvelod.
De fortjener lovprisning. Og det samme gælder, i endnu højere grad, vore fædres
generation. For til det, de overtog, føjede de ved en kraftpræstation hele det vældi-
ge imperium, vi nu råder over, og gav det hele i arv til vor generation. [3] Også vi
selv, vi der endnu er i live og for de flestes vedkommende i en moden alder, har ud-
bygget det næsten overalt og givet staten uindskrænket dispositionsfrihed over alle
nødvendige ressourcer i krig såvel som fred. [4] De forskellige krigsbedrifter, hvor-
ved de enkelte besiddelser blev vundet, enten af os selv eller vore fædre under in-
dædt forsvar mod fjendtlige angreb fra barbarer såvel som grækere, vil jeg udelade:
det er ikke et emne, jeg ønsker at trække i langdrag over for tilhørere, der kender
det i forvejen. I stedet vil jeg først skildre den livsform, der har bragt os så vidt, og
den samfundsindretning og nationalkarakter, der har lagt grunden til vor storhed,

for derefter at gå over til en lovprisning af disse mænd: jeg mener, at det både må være passende ved denne lejlighed, at disse ting bliver sagt, og at det kan være til gavn for hele forsamlingen af såvel folk her fra byen som fremmede at høre på dem.

{37} Vi har indrettet os efter en styreform, der ikke skeler til vore naboers institutioner: vi efterligner ikke andre, men er tværtimod selv et eksempel til efterfølgelse. Den benævnes demokrati, fordi den forvaltes til fordel for flertallet, ikke bare for de få. Men omend lighed for loven er normen for alle i private stridsmål, er det i spørgsmålet om offentlig anseelse hver isærs personlige anerkendelse inden for et felt – ikke at man nu står for tur, men individuelle kvaliteter – der er kriteriet for udpegelse til et embede.¹⁴ Hvad fattigdom angår, så er den heller ingen hindring for nogen, lige meget hvor ydmyg hans status, når blot kan han byde ind med et positivt bidrag til staten. [2] Vi deltager i det politiske fællesskab på en måde, der anstår sig for frie mænd, og i den samme ånd kommer vi også over de gensidige irritationsmomenter i den daglige omgang: vi bliver ikke vrede på andre over, hvad de vælger at fornøje sig med, og anlægger heller ikke den slags fornærmet attitude, der måske ikke ligefrem gør skade, men alligevel virker sårende. [3] Men hvor vi i den private sfære er tolerante i omgangen med hinanden, er det i den offentlige sfære frygt, der holder os godt og grundigt inden for lovens rammer, sammen med lydighed over for den til enhver tid fungerende øvrighed og lovene selv; navnlig de af dem, der er indstiftet til hjælp for ofre for uretfærdighed, og de, som nok er uskrevne, men som det medfører indiskutabel vanære at overtræde.

{38} Endvidere har vi omgivet os med en sand rigdom af adspredelser for sindet, både i form af regelmæssige afholdelser af sportskonkurrencer og offerfester året igennem, og af smagfuld indretning af vore private hjem, og den daglige glæde ved disse ting kan udmærket forjage bekymringer. [2] Vor stats storhed medfører desuden, at varer af enhver art strømmer hertil fra hele verden, og derfor er vi så heldigt stillet, at det føles lige så naturligt for os at nyde godt af andre folks produkter som af de lokalfremstillede.

---

14. Alternativt: "Og omend lighed for loven er normen for alle i private stridsmål, kommer det i spørgsmålet om almindelig anseelse an på, hvorvidt man personligt udmærker sig på nogen måde: det er individuelle kvaliteter, ikke at man nu står for tur, der er kriteriet for, om man foretrækkes til et offentligt embede."

{39} Også i tilgangen til militær træning adskiller vi os fra vore fjender, og specifikt på følgende punkter. Vor stat er frit tilgængelig for enhver, og vi benytter os ikke af lejlighedsvisse udvisninger af udlændinge for at forhindre nogen i at opsnappe eller observere noget, hvis afsløring måske kunne komme fjenden til nytte: vi forlader os ikke så meget på hemmeligholdelse og planlægning som på vor medfødte, høje kampmoral. Hvor deres uddannelse består i straks fra barnsben at følge et rigoristisk træningssystem for at gøre dem til mænd, fører vi en noget mindre overspændt tilværelse, men er dog lige så parate til at møde tilsvarende farer. [2] Og det er der bevis på: spartanerne invaderer ikke vores territorium alene, men kun under ledsagelse af alle deres allierede, hvorimod vi angriber andres uledsaget, og skønt vi kæmper langt hjemmefra, og de for at forsvare deres hjemland, har vi dog sjældent problemer med at besejre dem. [3] Den fulde slagkraft af vore samlede styrker har endnu ingen fjende mødt, fordi vi ikke alene varetager flådevæsnet, men sideløbende hermed også indsætter vore athenske landtropper i mange kampanjer. Når fjenden så herunder endelig engagerer en del af vore styrker og vinder en træfning med nogle af os, praler de uvægerligt af at have slået os alle tilbage, og ligeledes af kun at have tabt til de samlede styrker, når de taber. [4] Vi foretrækker at møde farerne med afsæt i vor ubekymrede indstilling snarere end i et opslidende træningsregimente og med et mod, der ikke så meget er lovreguleret som karakterskab. Det har det positive resultat for os, at vi slipper for allerede på forhånd at gennemleve kommende lidelser, men kan, når vi endelig når til dem, udvise akkurat lige så meget mandsmod som dem, der knokler for det livet igennem. Alt dette er noget, som vor stat fortjener beundring for, men der er mere endnu.

{40} Vi dyrker det prægtige med mådehold og åndslivet uden blødgørelse. Rigdom er for os mere et afsæt for at udrette noget ved handling end at skryde med tomme ord, og det medfører ingen skændsel for nogen at vedstå med rene ord, at man er fattig – men derimod desto mere, hvis man ikke vil arbejde for at komme ud af den. [2] Her kan de samme folk udmærket varetage deres privatsager og statens affærer samtidig, og resten kan, skønt primært fokuseret på andre opgaver, udmærket have et tilstrækkeligt kendskab til politiske spørgsmål. Faktisk er vi de eneste til at anse en person, der ikke vil tage del i alt dette, ikke som uengageret, men som decideret ubrugelig. Vi selv er aktivt involveret enten i beslutningsprocessen eller, i det mindste, i kvalificerede overvejelser over den: efter vores opfat-

telse er det nemlig ikke ord, der underminerer handling, men tværtimod det at skride til den påkrævede handling uden først at være ordentligt informeret i ord. [3] Også dette er nemlig et punkt, hvor vi udmærker os frem for andre: vi kombinerer i exceptionel grad vovemod med en analytisk tilgang til de projekter, vi giver os i kast med, mens det for andre gælder, at uvidenhed avler dumdristighed, analyse derimod handlingslammelse. Og den største sjælsstyrke må man vel med rimelighed tilskrive dem, der har den klareste forståelse af såvel trængsler som trivsel, og som netop på den baggrund vælger at se faren i øjnene.¹⁵ [4] Når det kommer til ædelmodighed, stiller vi os også modsat an af alle andre, for det er i højere grad som givere end som modtagere af velgerninger, at vi knytter venner til os. Den, der gør noget godt for en anden, er en pålideligere ven, for så vidt hans velgerninger bevarer taknemmeligheden intakt hos modtageren; den, der står i taknemmelighedsgæld, er straks køligere, fordi han er klar over, at enhver gentjeneste vil tælle som et afdrag og ikke som spontan generøsitet. [5] Og som de eneste er vi ikke bange for at gøre noget godt for andre – ikke ud fra en profitanalyse, men i oprigtig tillid til vores frihed.

{41} Jeg kan opsummere dette ved at erklære, at vor stat samlet set er et mønster for hele Grækenlands dannelse, og også på personniveau mener jeg, at vi hver især kan bidrage med et selvberørende individ, i stand til at håndtere de mest forskelligartede situationer med den største fleksibilitet og elegance. [2] At dette ikke er lutter tomme ord til lejligheden, men den rene, faktuelle sandhed, bevidnes af vor stats styrke, som vi har etableret med afsæt i disse kvaliteter. [3] For som den eneste stat i vor samtid viser Athen sig endnu mægtigere end sit omdømme, når det gælder, og som den eneste forårsager den hverken bitterhed hos angribende fjender over kvaliteten af de mænd, de får en afklapsning af, eller giver sine undersåtter den grund til klage, at de er underlagt uværdige mænds herredømme. [4] Det er vægtige og på alle måder vidnefaste beviser, vi leverer på vor magt: vi vil til enhver tid være genstand for beundring for denne som for kommende generationer. Vi har ikke brug for lovprisning fra Homer eller nogen anden, der måske nok med sine vers kan skabe glæde i nuet, men hvis litterære intentioner aldrig kan stå mål med virkeligheden: nej, alt, hvad der er af land og hav, har vi tvunget til at lig-

---

15. Eller "men ikke af den grund viger tilbage for farer."

ge åbent for vor dristighed, og overalt hvor vi har etableret os, har vi også etableret varige mindesmærker over godt såvel som ondt. [5] Sådan er den stat, som disse mænd kæmpede og faldt for, fordi de i deres højsind ikke kunne tolerere, at den skulle glide os af hænde, og det er på sin plads, at enhver af os, de overlevende, er indstillet på at lide for den samme sag.

{42} Det er netop grunden til, at jeg har opholdt mig så længe ved statens forhold – for at demonstrere, at der i denne strid står langt mere på spil for os end for fjenden, der ikke nyder nogen af disse goder, og samtidig for at lade min hyldest til de mænd, til hvis ære jeg her taler, illustrere med eksempler. [2] Og i virkeligheden er det væsentligste af den allerede blevet sagt; for alt det skønne ved vor stat, som jeg her blot har lovsunget, har disse mænd, og andre som dem, ved deres heltegerninger forlenet den med: der er næppe mange blandt grækerne, hvis handlinger, sådan som disses, så åbenlyst står fuldt ud mål med omdømmet. Deres bortgang forekommer mig at have leveret beviset på deres værd som mænd, hvad enten der her var tale om det første vidnesbyrd eller den endelige besegling. [3] For selv om nogle måske ikke slår til på andre punkter, er det kun ret og rimeligt at vægten lægges på det mandsmod, de i krigstid udviser for deres fædreland: al brøde udvisker de med denne velgerning; de yder derigennem mere til fællesskabet, end de nogensinde har gjort skade i deres private vandel. [4] Og hvad disse mænd angår: ikke én af dem viste svaghedstegn, fordi han hellere ville nyde rigdommens glæder en stund endnu; ej heller prøvede nogen at udsætte skæbnestunden i den fattige mands håb om dog engang at slippe ud af fattigdommen og blive rig. For dem var hævn over fjenden et langt hedere ønske: denne fare anså de for langt den fornemste, og de valgte at hengive sig til den for at hævne sig på fjenden, mens de lod alt andet fare: det usikre spørgsmål om succes gav de håbet i vold, men resolverede at fæste lid til deres egen handlekraft stillet over for den trussel, der nu tog tydelig form. De forstod, at den medførte kamp og død frem for overgivelse og overlevelse; de flygtede kun fra vanære, men satte livet ind på at holde stand, og i et eneste skæbnesvangert nu, i en kulmination af hæder og ikke af frygt, skiltes de fra livet.

{43} Sådan var de, disse mænd – deres stat værdige. I, der er tilbage, må være fast besluttet på, at jeres egen indstilling over for fjenden er akkurat lige så uforfærdet, omend vi nok kan bede til, at den får et lykkeligere resultat. Nyttens heraf skal ikke vurderes på argumenter alene, som hvem som helst kan væve på under

opremsning af alle de fordele, der ligger i at forsvare sig mod fjenden – noget, I allerede ved nøjagtig lige så godt: i stedet skal I hver dag helt konkret rette blikket mod Athens magtposition og indgå et kærlighedsforhold til den, og når dens storhed så slår jer, skal I tænke på, at det er mænd, der har etableret alt dette; mænd med dristighed, med tanken rettet mod pligten, og med æren intakt i enhver handling. Og skulle et forsøg en gang imellem slå fejl for dem, kunne de ikke af den grund acceptere, at staten skulle berøves deres tapperhed, nej, de skænkede den tværtimod til den som deres bidrag til puljen, det fornemst tænkelige. [2] De gav deres liv i fællig, men vandt hver især til gengæld en uvisnelig hyldest og det ærefuldeste gravmæle – ikke det, de er stedt til hvile i, men snarere det hvori deres berømmelse, så ofte der gives lejlighed til at mindes i ord som i handling, er bevaret for evig tid. [3] For navnkundige mænd har hele jorden som deres gravmæle, og om dem vidner ikke blot en indskrift på en gravplade i deres eget land; nej, også i fremmede lande består et uskrevet mindesmærke prentet i alle sind, et mindesmærke ikke så meget om deres bedrift som om deres sindelag. [4] Disse mænd må I nu forsøge at leve op til: I må erkende, at lykke er frihed og frihed mod, og ikke blot stå som tilskuere til krigens farer. [5] Det er jo ikke denne verdens ulyksalige, dem der intet håb har om bedre tider, der med størst ret kunne ødsle med livet, men tværtimod dem, der endnu kan risikere et omslag til det værre i tilværelsen, og for hvem et fejltrin virkelig vil gøre en forskel. [6] For en mand med mod og selvtillid er den fornedrelse, der ligger i fejhed, langt mere pinefuld end en død, han i sin kraft og sit håb for den fælles sag end ikke når at mærke.

{44} Dette er netop årsagen til, at jeg heller ikke har noget at sige til medynk for dem af jer her i dag, der er forældre til disse mænd, men tværtimod til opmuntning. For I ved, at I fødtes til et liv styret af stadige omskiftelser. Lykke er det, hvis man som disse mænd opnår den højeste ære i døden, eller i sorgen som I: deres lod blev dem således tilmålt, at et liv og en død i lykke fulgtes ad. [2] Og dog ved jeg godt, at det er svært at overbevise jer om, eftersom I atter og atter vil blive mindet om jeres sønner ved andre menneskers lykke; en lykke som også I engang kunne fryde jer ved. Sorg består nu engang ikke i at blive berøvet glæder, man aldrig har kendt til, men derimod i at miste det, man er blevet vant til. [3] I, der stadig er unge nok til at sætte børn i verden, må holde modet oppe ved håbet om flere. For på det personlige plan vil nytilkommende børn hjælpe nogle med at komme over

de mistede, og navnlig vil de være til dobbelt gavn for staten, som undgår affolkning, men tværtimod bliver desto sikrere: det er nemlig ikke muligt for en mand at deltage i den politiske debat på et fair og sobert grundlag, hvis han ikke, som alle andre, har noget at risikere ved at lade sine børn udsætte for fare. [4] De af jer, der er ude over den alder, må I stedet regne det som en gevinst at have levet langt størstedelen af jeres liv i lykke, og at resten kun er en stakket stund, gjort lettere ved jeres sønners strålende eftermæle. For æresfølelsen er det eneste, der aldrig ældes, og i alderdommens kraftesløshed er det ikke profit, der glæder mest, men anseelse.

{45} Og for dem af jer her i dag, der er sønner af eller brødre til disse mænd, forudser jeg en benhård udfordring. Alle plejer jo at tale fordelagtigt om de døde, og på grund af disse mænds ekstreme tapperhed vil I knap kunne komme til at indtage en respektabel andenplads, og da slet ikke nå deres niveau. De levende må trækkes med misundelse mod konkurrenter, mens det, der ikke længere kan udgøre en hindring, betragtes med lutter imødekommende velvilje. [2] Skal jeg også komme lidt ind på kvindекønnetts gode egenskaber for dem, der nu indgår til enkestanden, kan jeg udtrykke det hele med en kort formaning. Stor er anseelsen i ikke at vise jer ringere end jeres medfødte natur, og stor den kvindes, der går mindst frasagn om blandt mænd, enten det så er for udmærkelse eller skændsel.

{46} Hermed har også jeg fulgt traditionens forskrift og med ord forsøgt at udtrykke, hvad jeg fandt passende til lejligheden. Hvad handling angår, er de mænd, vi begraver i dag, dels allerede blevet bevist hæder; dels vil staten fra dette øjeblik, og til de når skelsår og alder, forsørge deres sønner på det offentliges bekostning. Dette er den værdifulde krans, den anbringer på såvel dem som deres efterladte, for hvor man udlover de største priser for tapperhed, dér har man også de tapreste mænd som borgere. Fremsig nu på passende vis jeres klager over den, I hver især har mistet, og derpå kan I gå.”

{47} Sådan foregik begravelseshøjtideligheden denne vinter, og da den var gået på hæld, gik også det første år af denne krig til ende.

[2] Straks ved sommerens begyndelse foretog peloponneserne og deres allierede med to trediedele af deres samlede styrker ligesom året før en invasion af Attika under kommando af Archidamos, Zeuxidamos' søn, konge af Sparta. De etablerede en operationsbase og gav sig til at hærge landbrugsjorden. [3] De havde ikke opholdt sig mange dage i Attika, før de første tilfælde af sygdommen brød ud blandt athenerne. Man sagde, at den allerede forinden havde ramt en lang række andre steder, heriblandt på Lemnos og området deromkring, men ikke i mands minde havde man noget sted kendt til så voldsom en epidemi, eller så dødbringende for mennesker. [4] For de læger, der i begyndelsen af forløbet forsøgte at yde behandling, kendte intet til sygdommens natur og kunne ikke stille noget op; tværtimod var dødstallet blandt dem det højeste, fordi de var mest i kontakt med den. Heller ikke nogen anden menneskelig kundskab kunne udrette noget: alle de bønfoldelser, folk rettede til helligdomme, og alle konsultationer af orakler og andet af den slags var fuldstændig virkningsløse, og til sidst vendte de dem ryggen, overmandet som de var af ulykken.

{48} Efter sigende opstod sygdommen først i Ætiopien, syd for Ægypten, og derfra bredte den sig nordpå til Ægypten og Libyen og ud over størstedelen af Storkongens territorium. [2] Den faldt ganske pludselig over byen Athen og angreb først befolkningen i Piræus, så det rygte endda cirkulerede blandt dem, at peloponneserne havde kastet gift i regnvandsreservoirerne (for der fandtes endnu ikke egentlige brøndhuse der på stedet). Senere nåede den op til selve den øvre by, og nu begyndte dødstallet for alvor at stige. [3] Hvad nu sygdommens natur angår, vil jeg overlade det til andre, læger som lægmænd, hver at give sin vurdering af den mest sandsynlige årsag til dens opståen, og hvilke faktorer han mener kan have været virkningsfulde nok til at forårsage så voldsomme omvæltninger. Selv vil jeg blot beskrive dens faktiske forløb og symptomer, hvilket vil give en observatør af et eventuelt fremtidigt udbrud forhåndskendskab og dermed de bedste chancer for at identificere den. Jeg har nemlig både selv haft sygdommen og med egne øjne set andre lide af den.

{49} Lige netop dette år, var der ellers bred enighed om, var helt usædvanligt frit for sygdomme af anden art, men for de få, der i forvejen led af et eller andet, endte det uvægerligt med at slå om til denne sygdom. [2] Andre ofre var ved godt helbred, indtil de pludselig og uden påviselig årsag blev ramt som det første af voldsomme hedeanfald i hovedet og rødmen og betændelse af øjnene, ligesom det indre – svælget og tungen – snart blev blodsprængte og afgav en abnorm og ildelugtende ånde. [3] Efter disse sym-

ptomer indtrådte der nysen og hæshed, og i løbet af forholdsvis kort tid bredte lidelsen sig ned i brystet, ledsaget af voldsom hoste. Så snart den slog sig på hjerteregionen, forårsagede den forstyrrelser dér, og der fulgte udtømminger af alle de typer galde, som lægerne har fundet betegnelser til, og under svære smerter. [4] I de fleste tilfælde fulgte der så kløgning, som medførte voldsomme krampetrækninger, for nogles vedkommende umiddelbart efter galdeudtømmingerne, for andres først langt senere. [5] I det ydre var legemet ikke usædvanligt varmt at røre ved og heller ikke gustent, men snarere lidt rødligt over i det blålige, med udslæt af små blæner og sår. Indvendig, derimod, brændte det, så man ikke kunne holde ud at have selv de letteste kapper eller lagner over sig, ja, intet andet end at ligge nøgen, og allerhelst ville man have kastet sig i koldt vand. Mange af de syge, der ikke blev taget hånd om, kastede sig faktisk også i reservoarerne, plaget af en tørst, der ikke kunne slukkes – men det gjorde ingen forskel, om man drak lidt eller meget. [6] Fortvivlelsen over ikke at kunne finde hvile og at ligge søvnløs var også en konstant plage under hele sygdomsforløbet. I hele den periode, hvor sygdommens rasen var på sit højeste, blev kroppen ikke udtæret, men udviste en forbløffende modstandskraft over for lidelserne. Resultatet var, at det flertal, der på seks til otte dage bukkede under for den indre feber, til det sidste havde lidt kræfter i behold; hvis nogen overlevede ud over dette punkt, gik sygdommen videre ned i bughulen og forårsagede voldsom sårdannelse samtidig med anfald af fuldstændig flydende diarré, så de fleste døde af den afkræftelse, den medførte. [7] For lidelsen vandrede igennem hele kroppen oppefra efter først at have taget sæde i hovedet; og selvom patienten overlevede de kritiske faser, efterlod dens angreb på ekstremiteterne stadig sit mærke. Sygdommen slog nemlig også ned på kønsdele og fingre og tæer, så mange af dem, der overlevede, mistede brugen af dem, og nogle også synet. Der var også nogle, der, efter at de var kommet sig, øjeblikkeligt blev ramt af totalt hukommelsestab og hverken vidste, hvem de selv eller deres nærmeste var.

{50} Den form, sygdommen antog, trodser enhver beskrivelse, og den hjemsøgte hvert enkelt offer med langt værre lidelser, end mennesket fra naturens hånd er i stand til at udholde. Den afslørede primært, at den var noget helt forskelligt fra kendte lidelser, på følgende måde. De fugle og firbenede dyr, der plejer at æde af mennesker, ville enten slet ikke nærme sig de ubegravede lig, som der ellers lå mange af, eller også døde de efter at have smagt på dem. [2] Et bevis herpå er det totale fravær af den slags fugle, som hverken blev iagttaget under deres sædvanlige adfærd eller i det hele taget.

Hundene, derimod, gav bedre muligheder for at observere resultaterne, da de jo lever sammen med mennesker.

{51} Hvis man ikke hæfter sig ved de mange mærkværdige enkeltheder i måden, hvorpå den ramte det ene offer forskelligt fra det andet, havde denne sygdom altså helt generelt disse karakteristika. Inden for samme periode var der i øvrigt ingen tilfælde af de andre sædvanlige sygdomme, der plagede folk, i hvert fald ikke uden til sidst at udvikle sig til den. [2] Nogle døde i vanrøgt, andre derimod selv under omhyggelig pleje. Der præsenterede sig slet ikke nogen enkeltstående universalkur, så at sige, som man kunne give til de syge for at behandle dem; for hvad der havde hjulpet i ét tilfælde, gjorde skade i et andet. [3] Der var tydeligt nok ingen konstitution, svag eller stærk, der i sig selv var i stand til at modstå sygdommen: den rev dem alle med sig, uanset hvor fuldstændig en behandling de modtog. [4] Det forfærdeligste ved hele denne katastrofe var dog dels den fortvivlelse, der fulgte, så snart nogen mærkede, at de var syge (for de hensank øjeblikkelig i håbløshed og var derved langt mere tilbøjelige til at kapitulere mentalt i stedet for at kæmpe imod), dels det at den ene blev smittet af at pleje den anden, så folk døde som kvæg. Det var faktisk dette, der forårsagede det største tab af liv. [5] For hvis folk var bange for at komme hinanden nær, lå de og døde alene, og der var faktisk mange hjem, der blev tømt for beboere af mangel på nogen, der kunne pleje dem. Hvis de på den anden side gjorde det, gik de til grunde alligevel, hvilket navnlig skete for dem, der havde prætentioner i retning af anstændighed: de skammede sig over at skåne sig selv og opsøgte netop derfor deres venner, for på et tidspunkt blev selv de efterladte udmattede bare af den konstante klagesang over de døende, tvunget i knæ som de var af al denne elendighed. [6] Dog var det dem, der havde overlevet, der udviste mest medlidenhed med såvel de døende som de syge, både fordi de vidste, hvad der kom, og fordi de nu selv følte sig trygge igen. Sygdommen angreb nemlig ikke det samme offer to gange, eller i det mindste ikke med dødelig udgang. Disse individer blev lykønsket af deres medmennesker, og selv nærede de i deres øjeblikkelige glædesrus et letsindigt håb om, at de næppe heller nogensinde ville komme til at dø af nogen anden sygdom.

{52} I tilgift til disse lidelser var folk yderligere plaget af sammenstuvningen af mennesker fra landet inde i byen, og værst gik det ud over tilflytterne: [2] der var ikke huse nok til dem, så de boede i skure, der i højsommerheden var kvælende varme, og døden rasede under tilstande af totalt kaos: døde og døende lå oven i hinanden, og i

gaderne og omkring alle brøndhusene ravede halvdøde væsner omkring, drevet af deres desperate trang til vand. [3] Helligdommene, hvor de bivuakerede, var fyldt med lig, eftersom folk lå og døde inde på området; for fuldstændig tvunget i knæ som de var af katastrofen, kunne de ikke se, hvad der dog skulle blive af dem, og lod snart hånt om såvel hellige som profane normer. [4] Hele det regelsæt for begravelser, som folk havde rettet sig efter indtil da, kollapsede, og enhver forrettede sine begravelser, som han bedst selv kunne. Mange tyede endda til samvittighedsløse bortskaffelsesmetoder i deres mangel på det nødvendige udstyr efter så mange forudgående dødsfald: de benyttede sig af andre folks ligbål, og hvor nogle lagde deres eget lig op på andres opstabilede bål og kom først med at stikke ild på, smed andre det lig, de selv kom med, oven på et, der allerede lå og brændte, og gik deres vej igen.

{53} Sygdommen medførte også en stigning i forskellige andre former for offentlig lovløshed. Folk havde nemlig færre skruper ved at hengive sig til fornøjelser, de tidligere kun havde dyrket i det skjulte, når de iagttog de bratte omskiftelser, der ramte såvel de velhavende, der pludselig døde, som de tidligere ejendomsløse, der nu på et øjeblik fik fat i de andres formue. [2] Derfor fandt folk det i orden at gå efter kortvarige behovstilfredsstillelser med fokus på nydelse, eftersom de regnede med hverken at beholde liv eller ejendele længe. [3] Ingen var ivrige efter at påtage sig yderligere anstrengelser for et eller andet tilsyneladende ideals skyld ud fra den vurdering, at det jo var et åbent spørgsmål, om man ikke ville være død, inden man kunne opnå det. Hvad der derimod var behageligt her og nu, eller som på nogen som helst måde kunne være befordrende for det, kom nu til at gælde som på én gang nobelt og nyttigt. [4] Ingen lod sig holde tilbage af frygt for guderne eller menneskelige love: folk anså det for komplet ligegyldigt, om man viste guderne respekt eller ej, ud fra den observation at alle alligevel døde uden persons anseelse; og hvad ens lovovertrædelser angik, regnede ingen med at leve så længe, at det kunne nå at komme til retsforfølgelse og straf: de tænkte i stedet, at de allerede var blevet idømt en langt strengere straf, som nu hang over deres hoveder, og at det kun var rimeligt at nyde livet lidt, inden den blev eksekveret.

{54} Så voldsom var den plage, der ramte athenerne og tvang dem i knæ, idet mennesker døde inden for murene, og landet blev hærget udenfor. [2] I denne ulykkelige situation kom folk naturligt nok også i tanke om det følgende orakelvers, som de ældre blandt dem påstod var blevet forkyndt i gamle dage:

Krig skal der komme med doriske mænd, og sot i dens følge.

[3] Og nu opstod der så uenighed blandt folk: nogle fremførte, at det oprindelige ord i verset ikke havde været *sot*, men derimod *sult*. Men i den nuværende situation gik det synspunkt naturligt nok af med sejren, at det havde været *sot*, fordi folk afstemte deres erindring med deres lidelser. Og skulle der engang efter denne indtræffe en anden krig mod dorere, og det så går sådan, at der udbryder hungersnød, så går jeg da ud fra, at det er dén udformning, verset vil blive reciteret i. [4] De, der kendte til det, kunne også erindre et orakelsvar, spartanerne havde fået, dengang de havde spurgt guden, om de skulle gå i krig: han havde svaret dem, at de ville gå af med sejren, hvis de ville føre krigen uden reservationer, og at han selv ville stå dem bi.¹⁶ [5] Hvad nu det orakelsvar angår, så vurderede de, at begivenhederne stemte overens: sygdommen var faktisk brudt ud umiddelbart efter den peloponnesiske invasion, og den var slet ikke nået til Peloponnes (i hvert fald ikke i nævneværdigt omfang), men havde først og fremmest slået ned på Athen, og dernæst på de tættest befolkede områder andre steder. Det var, hvad der skete i forbindelse med sygdommen.

{55} Da peloponneserne havde hærget afgrøderne på sletten, rykkede de videre mod det kystområde, der kaldes Paralos, og trængte helt frem til Laureion, hvor de athenske sølvminer ligger. Her hærgede de først afgrøderne på den side, som ligger over for Peloponnes, og derefter på den, der vender mod Euboia og Andros. [2] Perikles, som var strateg, havde imidlertid stadig samme opfattelse som under den tidligere invasion, nemlig at athenerne ikke burde gå til modangreb.

{56} Men mens de peloponnesiske styrker endnu befandt sig på sletten og ikke var nået ned til kystområderne, var Perikles i færd med at klargøre en eskadre på 100 skibe med henblik på et flådeangreb på Peloponnes, og da alt var parat, stak han til søs. [2] Om bord på skibene medførte han en styrke på 4.000 hoplitter og endvidere 300 ryttere i hestetransportskibe, som ved denne lejlighed første gang var blevet fremstillet som konversioner af de gamle flåde fartøjer. Flådestyrker fra Chios og Lesbos på tilsammen 50 skibe deltog også i operationen. [3] Da denne eskadre stak til søs, havde den ladt de

---

16. Dette orakelsvar er allerede omtalt i 1.118.3. Når Apollon er relevant, er det, fordi han var gud for både sygdom og helbredelse. Epidemien kunne derfor udlægges som Apollons hjælp til Sparta.

peloponnesiske styrker bag sig i Attikas kystområder. [4] Da den nåede til Epidaurus på Peloponnes, hærgede tropperne afgrøderne på størstedelen af jorden der, og under et angreb på selve byen fik de et øjeblik håb om at kunne erobre den, men havde dog ingen succes. [5] Athenerne stak til søs igen og hærgede nu afgrøderne på Troizens territorium, såvel som på Haliéis' og Hermiones, alle sammen kystegne på Peloponnes. [6] De stod ud derfra og nåede Prasiai, en befæstet kystbebyggelse i Lakonien; de hærgede afgrøderne på noget af jorden, indtog selve byen og lagde den i ruiner. Efter denne indsats satte de kursen hjemad igen, hvor de fandt, at peloponneserne ikke længere stod i Attika, men havde trukket sig tilbage igen.

{57} I al den tid, hvor peloponneserne opholdt sig på athensk territorium, og athenerne foretog deres flådeoperation, blev sygdommen ved med at forårsage tab blandt athenerne, både i de væbnede styrker og i selve byen. Det hed sig faktisk endda, at peloponneserne var blevet skræmt af sygdommen, hvis hærgen i byen de dels fik efterretning om fra desertører, dels selv kunne konstatere på begravelserne,¹⁷ og af den grund hurtigere trak sig ud af athensk territorium. [2] Det var under denne invasion, de både blev længst tid og fik hærget afgrøderne over hele landet, idet de opholdt sig omtrent 40 dage i Attika.

{58} Den samme sommer overtog Hagnon, Nikias' søn, og Kleopompos, Kleinias' søn, der var Perikles' strategkolleger, kommandoen over netop den troppestyrke, han havde anført, og iværksatte umiddelbart efter en operation mod chalkideerne i Thrakien og Poteidaia (som stadig var under belejring). Da de var nået frem, satte de belejringsmaskiner ind mod Poteidaia og forsøgte på alle tænkelige måder at erobre den. [2] Imidlertid lykkedes dette forsøg ikke for dem, og heller ingen andre af deres initiativer opnåede resultater, der stod mål med forberedelserne. For sygdommen brød nu også ud her og plagede athenerne frygteligt, idet den forårsagede tab i hæren, så selv soldaterne i det oprindelige korps, der ellers havde været raske indtil da, nu blev smittet af Hagnons tropper. (Det gjaldt dog ikke Phormion og hans 1.600 mand store kontingent, som ikke længere befandt sig ved Poteidaia.) [3] Efter at have mistet 1.050 af sine 4.000 mand til sygdommen på omkring 40 dage vendte Hagnon derfor tilbage til Athen igen med sine skibe, mens soldaterne i det oprindelige korps forblev på stedet og opretholdt belejringen af Poteidaia.

---

17. Som var synlige pga. røgen fra ligbålene.

{59} Efter den anden peloponnesiske invasion, hvor afgrøderne på deres jorder var blevet hærget for anden gang, og under det dobbelte pres af sygdom og krig på én gang, var athenerne ved at gennemgå en holdningsændring. [2] De begyndte nu at kritisere Perikles, som de mente havde ansvaret for at have overtalt dem til krig og for de ulykker, der havde ramt dem, og de var nu stemt for at søge forlig med spartanerne. De sendte ligefrem diplomater til Sparta, men uden at opnå resultater. I deres fuldkomne desperation lod de det nu gå ud over Perikles. [3] Han så klart, at de var frustrerede over den aktuelle situation, og at de på enhver måde reagerede akkurat, som han havde forventet. Han indkaldte derfor til en folkeforsamling, hvilket han kunne gøre, fordi han endnu beklædte strategembedet, i ønsket om både at opmuntre dem og få dem bragt i en sindstilstand af større ro og selvtillid ved at aflede deres vrede tanker.

“{60} Jeg havde faktisk længe imødeset de vredesudbrud mod mig fra jer, som det nu er kommet til; jeg er nemlig på det rene med årsagen til dem. Det er også af den grund, jeg har indkaldt til folkeforsamling: jeg har tænkt mig at give jer en indskærpelse, og også en reprimande for eventuelle uberettigede frustrationer over mig eller upassende svaghed over for ulykkerne. [2] For det er min opfattelse, at når staten som helhed er på ret kurs, har enkeltindivider større gavn af det, end hvis den har succes målt på de enkelte borgere, mens kollektivet falder sammen. [3] En mand kan sagtens have sit på det tørre i sine personlige forhold, men går hans fædreland under, ryger han lige så meget med i faldet; går det ham derimod dårligt i et fædreland, som det går godt, har han langt større chancer for trods alt at klare sig frelst igennem. [4] Så eftersom staten kan bære folks personlige ulykker, mens enhver given enkeltperson er ude af stand til at bære dens, er man da nødt til at konkludere, at vi må stå sammen for at forsvare den – og ikke bære sig ad, som I gør nu! Dybt rystede over jeres personlige elendighed som I er, negligerer I vor fælles sikkerhed og kritiserer både mig for at have advokeret for krig og jer selv for at have givet jeres tilslutning til den. [5] Alligevel er det mig, I lader jeres vrede gå ud over, men når jeg selv skal sige det, står mine kvalifikationer ikke tilbage for nogens, hverken når det gælder at erkende, hvad der skal gøres, eller på basis heraf at kommunikere det – ligesom jeg er både patriot og hævet over penge-mæssige fristelser. [6] Den, der kan indse, hvad der skal gøres, men ikke forklare det klart og tydeligt, er ikke anderledes stillet, end hvis han aldrig havde tænkt over

sagen. Den, der kan begge dele, men som er staten fjendtligt stemt, vil jo næppe kunne udtale sig tilsvarende loyalt. Og hvis loyaliteten også er på plads, men kan neutraliseres med penge, er alt det øvrige af den ene grund sandsynligvis på ud salg. [7] Så hvis I lod jer overbevise af mig til at føre krig, fordi I mente, at jeg til forskel fra andre besidder disse kvaliteter i bare mådelig grad, er der ingen rimelighed i, at jeg nu skal høre på anklager om at have krænket jer.

{61} For selvfølgelig er det for folk, der selv kan vælge, og som det i almindelighed går godt for, fuldkommen vanvid at indlade sig på krig. Men eftersom valget nødvendigvis stod mellem at vige tilbage og derved øjeblikkelig blive underkastet andre, og at løbe risikoen og således tilkæmpe sig sejren, så har den, der prøvede at knibe udenom faren, da snarere fortjent fordømmelse end den, der ville tage kampen op. [2] Jeg for min part er stadig den samme som før, og min indstilling er uændret. I, derimod, har forandret jer: der er nemlig sket det, at I gav jeres tilslutning, så længe I ingen skade led, men har fortrudt nu, hvor det gør ondt på jer, og i jeres vaklende beslutsomhed forekommer min politiske linie jer derfor forfejlet, fordi ubehagelighederne går rent hjem hos enhver af jer her og nu, mens nytten endnu er på for lang afstand til at kunne manifestere sig for nogen. Under indtryk af det enorme tilbageslag, der har ramt jer fuldstændig ud af det blå, mangler jeres indstilling styrken til at fastholde den kurs, I én gang har vedtaget. [3] Det knækker selvtilliden, når der sker noget så pludseligt, så uventet, og så fuldstændig uberegneligt – og det er netop, hvad der er overgået jer, især i forbindelse med sygdommen oven i alle de andre slag.

[4] Ikke desto mindre er I indbyggere i en mægtig stat og er blevet opfostret til en levemåde, der er den værdig, og som sådan må I også have viljen til at stå imod under selv de største ulykker og ikke lade jeres anseelse falme (for folk mener sig i lige så høj grad berettiget til at bebrejde den, der af frygtsomhed ikke lever op til sit én gang etablerede omdømme, som til at hade den, der i sin arrogance rækker ud efter et, han ikke har fortjent): I må lægge jeres private sorger på hylden og tage fat på arbejdet for at frelse det, vi er fælles om.

{62} Hvad nu angår jeres frygt for krigens genvordigheder – at de kan blive omfattende, og at vi ikke desto mindre måske ikke vil slippe godt fra den – så har jeg allerede mange gange ved andre lejligheder påvist, at den mistanke er ubegrun-

det, og det må være tilstrækkeligt for jer. Til gengæld har jeg endnu en pointe at fremføre, nemlig en fordel I har i kraft af jeres imperium og dets størrelse; noget som jeg hverken tror I nogensinde selv har tænkt nærmere over, eller jeg selv har berørt i mine tidligere taler. Det kan nok virke som en lovlig pralende påstand, og jeg ville da heller ikke benytte mig af den nu, hvis det ikke var fordi, jeg kan se, at I er rystede langt ud over det rimelige. [2] I tror, at jeres herredømme kun udstrækker sig til vore allierede, men jeg kan vise jer, at af de to sfærer, som I kan operere inden for – land og hav – har I uindskrænket herredømme over hele den sidstnævnte, og ikke bare inden for det område, hvor I udøver det nu, men endda mere til, hvis I ønsker det. Og med jeres aktuelle søkrigsressourcer findes der ikke den magt, det være sig Storkongen eller noget andet nulevende folkeslag, der vil kunne hindre jer i at besejle havene. [3] Denne magt kommer imidlertid til udtryk ved noget ganske andet end muligheden for at benytte de gårde og marker, som I betragter det som så stort et tab at have mistet. Det er faktisk heller ikke rimeligt, at I tager dette tab så tungt: I skal i stedet tænke på dem som pyntehaver – luksuøse nipsgenstande – i forhold til denne magt, og trække på skuldrene ad dem. I bør indse, at friheden, hvis vi holder et fast greb i den og klarer os frelst igennem, med lethed vil vinde dem tilbage for os, hvorimod selv tidligere erhvervelser har det med at svinde ind, hvis man først bliver underkastet andre. I må ikke på begge punkter vise jer som ringere mænd end jeres fædre, der for det første vandt sig disse besiddelser under store anstrengelser og ikke som en foræring fra andre, og for det andet holdt dem intakte og lod dem gå i arv til jer: det er en større skændsel at blive frataget, hvad man allerede har, end at forfejle forsøget på at vinde sig mere. I skal konfrontere fjenden ikke bare med overbevisning, men endda med overlegenhed. [4] Selvovervurdering kan ganske vist opstå af en kombination af tåbelighed og held, og derfor sågar hos en kujon; sand overlegenhed derimod hos den, der kan have rationelt funderet tiltro til at udklassere fjenden, hvilket netop er tilfældet med os. [5] Og dristigheden bliver, når lykken ellers ikke favoriserer nogen af siderne, netop underbygget af intelligens kombineret med denne bedreværdsfølelse: den støtter sig ikke så meget til håbet, der kun har kraft i desperate situationer, som til en rationel vurdering på basis af realiteterne, hvilket giver et mere pålideligt grundlag for fremsynethed.

{63} I soler jer alle i den prestige, der tilflyder vor stat som resultat af dens imperiemagt, og derfor er det også på sin plads, at I opretholder den: I kan ikke både forsøge at knibe udenom besværlighederne ved den og samtidig stræbe efter alle disse hædersbevisninger. I må heller ikke tro, at det alene er spørgsmålet om slave-ri i stedet for frihed, der er på spil her: det gælder også tabet af vort imperium og den truende fare fra dem, hvis had vi har pådraget os under udøvelsen af det. [2] Det er ikke længere en mulighed simpelthen at træde ud af det – hvis nu nogen i sin opskræmthed over den nuværende situation havde tænkt sig at give den som idealist motiveret af ikke-interventionisme, og ligefrem anbefale dét. I forvalter allerede, hvad der svarer til et tyranni, som det kan være den almindelige mening var forkert at etablere, men som det er ekstremt farligt at give slip på nu. [3] Den slags folk kan meget hurtigt få ødelagt en stat, og ikke bare hvis de har held til at få overtalt andre; det gælder også, hvis de på en eller anden måde skulle få grundlagt en selvstændig stat og leve for sig selv. Uengagerede personer har nemlig ikke en chance for at klare sig igennem, medmindre de bliver posteret side om side med mere handlekraftige våbenbrødre, og det er en attitude, der ikke hører hjemme i en imperiestat, sådan som den til gengæld gør det i en vasalstat, ensbetydende som den er med tryghed under slaveåget.

{64} I må hverken lade jer forlede af borgere som dem eller være vrede på mig over den beslutning om krig, som I selv var med til at ratificere – heller ikke selv om fjenden har angrebet og gjort nøjagtig de ting, man kunne forvente, når I nu ikke ville underkaste jer, eller selv om vi, foruden af alt det vi havde forudset, er blevet ramt af denne sygdom, som netop også *er* det eneste problem af dem alle, der var hinsides enhver kalkule. Og jeg er udmærket klar over, at det overvejende er på grund af den, at jeg er endnu mere upopulær; hvilket ikke er fair, medmindre I også har tænkt jer at regne jeres eventuelle uventede gevinster som min fortjeneste! [2] Tilskikkelser fra guderne må man affinde sig med, dem fra fjenden må man derimod møde med mandsmod. Sådan har vi altid haft for skik at gøre i dette samfund, og det skal ikke holde op nu på grund af jer. [3] I må indse, at Athen har det største navn blandt alle mennesker, fordi vi ikke giver efter for modgang, men har bragt de største ofre i krig i form af mennesker og hårdt arbejde, og at vi har etableret den største magt, der nogensinde har eksisteret; og selv hvis vi endnu i vor egen levetid må opleve lidt tilbagegang (for det er en naturlov, at alle ting også

engang må svinde ind), skal det minde om Athen, der engang vil stå tilbage, leve til evig tid blandt vore efterkommere: vi var de grækere, der vandt herredømme over flest grækere og stod fast igennem de største krige mod dem, såvel i koalitioner som hver for sig, og vi levede i den stat, der var den rigeste efter enhver målestok, og den største. [4] Og det er da nok muligt, at en uengageret person kunne finde på at udtale sin kritik af alt dette, men den, der også selv ønsker udrette noget aktivt, vil forsøge at leve op til det – og misunde os det, hvis han ikke har held til det. [5] At være midlertidigt hadet og afskyet er jo noget, der overgår alle, der gør fordring på at herske over andre; men den, der pådrager sig upopularitet i sin stræben mod et højere mål, tænker i de rette baner. For had holder nu engang ikke længe, hvorimod dette øjeblikks stråleglans også vil komme til at stå tilbage som et udødeligt minde for al fremtid. [6] I skal derfor rette blikket fremad mod denne prægtige fremtid såvel som mod en trods alt ikke uværdig nutid og sikre begge dele ved determineret engagement. I må hverken føre forhandlinger med spartanerne eller lade dem se ydre tegn på, at I er tynget ned af vores aktuelle problemer: de, der midt i ulykkerne mindst lader sig gå på i ånden, men i gerning står mest imod – det er dem, der er de stærkeste, såvel blandt individer som stater.”

{65} Med omtrent sådanne ord forsøgte Perikles at dæmme op for athenernes vrede imod ham og få deres tænkning afledt fra deres aktuelle elendighed. [2] I det offentlige rum lod de sig måske nok overtale af hans argumenter, og de sendte da heller ikke længere diplomater til Sparta og fokuserede i stedet deres energi på krigsførelsen; men privat var de plaget af deres lidelser, det brede folk fordi de havde mistet selv det lidt, de havde haft til at begynde med, de førende mænd fordi de havde mistet attraktive besiddelser på landet, fornemme huse med dyrt udstyr – og som det værste af det hele havde man nu krig i stedet for fred. [3] Og faktisk lagde den vrede, folket som helhed nærrede mod Perikles, sig heller ikke, før de havde fået ham idømt en pengebøde som straf. [4] Men ikke længe efter valgte de ham så, med en adfærd karakteristisk for folk i flok, til strateg nok en gang og betroede ham varetagelsen af alle statens affærer: dels var de allerede mindre sensible over for de ting, der tidligere havde forårsaget hver enkelt smerte i hans egne forhold, dels mente de, at han var den bedst kvalificerede ud fra en betragtning af statens samlede interesser.

[6] For igennem hele den periode hvor Perikles havde forestået staten i fredstid, havde han udvist moderat lederskab og opretholdt dens sikkerhed; under ham nåede den højden af sin magt, og efter krigsudbruddet viste hans estimat af dens styrke sig også korrekt. [6] Han levede to et halvt år endnu, og efter hans død kunne hans fremsynethed hvad krigen angår i endnu højere grad erkendes. [7] Han havde nemlig forsikret atenerne om, at så længe de holdt sig i ro, sørgede for at vedligeholde flåden, ikke forsøgte at udbygge imperiet i krigstid og ikke udsatte staten for risiko, skulle de nok klare sig. Men de gjorde det stik modsatte på alle punkter, og også i andre spørgsmål, der forekom dem ikke at have nogen relation til krigen, forfulgte de politikker afstemt efter deres personlige ambitioner og personlige profit, som var til aktiv skade for dem selv og deres allierede, eftersom de i tilfælde af succes snarest resulterede i anseelse og gavn for enkeltpersoner, men i tilfælde af fiasko påførte staten tab. [8] Årsagen var den, at *han* i kraft af sin anseelse og sit intellekt, foruden sin åbenlyse, totale resistens over for bestikkelse, på en ganske utvungen måde kunne dominere folkemængden: han lod sig ikke lede af den, men var i stedet selv den, der ledte, fordi han ikke lefede for sit publikum i et upassende forsøg på at skaffe sig indflydelse, men tværtimod netop i kraft af sin anseelse kunne slippe afsted med at vække deres vrede ved hårtimodkeltpersoner, men i til it publikum efter mundenjedenarest resulterede i anseelse og gavn for enkeltpersoner, men i tilat tale dem direkte imod. [10] Når han for eksempel mærkede, at deres selvsikkerhed i en eller anden sammenhæng var ved at udarte til overmod ud over, hvad situationen berettigede til, bankede han dem på plads i en tale og gjorde dem bange; og igen, når de var nervøse uden grund, hjalp han dem op og reetablerede deres selvtillid. Det, der foregik, var af navn et demokrati, men i realiteten et styre ved den fremmeste mand.

[10] Med Perikles' efterfølgere forholdt det sig anderledes: fordi de befandt sig mere på det samme indbyrdes niveau, men hver især stræbte efter at opnå status af den fremmeste, gav de sig til at overlade selv forvaltningen af statens politik til folkets luner. [11] Konsekvensen blev, at der blev begået en lang række fejl – eftersom det jo drejede sig om en mægtig stat med imperiemagt – og ført og fremmest ekspeditionen til Sicilien, som i mindre grad skyldtes en fejlvurdering af beslutsomheden hos den modstander, man angreb, end det forhold at atenerne hjemme ikke fik vedtaget opfølgende tiltag til støtte for de udsendte styrker, men i stedet som resultat af deres personlige intriger under kampen for forrang hos folket både svækkede militærets kampkraft i

feltet og for første gang skabte ravage i det interne sammenhold i Athen. [12] Og selvom nederlaget på Sicilien kostede dem både alt det øvrige mandskab og materiel og hovedparten af flåden, og staten derfor nu befandt sig i borgerkrigs-lignende tilstande, holdt de ikke desto mindre ud i endnu $\dagger$ tre år¹⁸; ikke alene mod både deres oprindelige fjender, men også mod dem fra Sicilien, der sluttede sig til, og desuden størsteparten af deres allierede i åbent oprør, foruden Kyros, storkongens søn, der senere sluttede sig til dem og forsynede peloponneserne med penge til en flåde. De gav ikke fortabt, førend de havde fået bragt sig selv til fald ved at spænde ben for hinanden i deres egne, interne stridigheder. Der er således rigeligt med årsager til, at Perikles dengang kunne fremsætte som sin personlige forudsigelse, at Athen med endda meget stor lethed ville gå sejrrig ud af krigen med peloponneserne alene.

{66} I løbet af den samme sommer iværksatte spartanerne og deres allierede en kampagne med en eskadre på 100 skibe mod øen Zakynthos, der ligger ud for Elis. Dens indbyggere er kolonister fra Achaia på Peloponnes, og de kæmpede på Athens side. [2] Om bord på skibene var der 1.000 spartanske hoplitter under kommando af nauarchen Knemos, der var spartiat. De foretog en landgang og hærgede størstedelen af territoriet, men da zakynthierne ikke lod til at ville indgå en overenskomst, satte de kursen hjemad igen.

{67} Da den samme sommer gik på hæld, rejste korinthieren Aristeus sammen med de spartanske repræsentanter Aneristos, Nikolaos og Pratodamos, tegeateren Timagoras og, i uofficiel kapacitet, argeieren Pollis til Asien for at opsøge storkongen og høre, om der kunne være en chance for at overtale ham til at forsyne dem med penge og gå ind i krigen på deres side. De nåede først til Thrakien og opsøgte Sitalkes, Tereus' søn, dels for at se, om de på nogen måde kunne overtale ham til at opsiges sin alliance med Athen og i stedet føre en undsætningsstyrke til Poteidaia, som athenske tropper fortsat holdt under belejring; dels for, i overensstemmelse med deres egentlige mission, at opnå Sitalkes' assistance til at krydse Hellesponten og opsøge Pharnakes, Pharna-

---

18. Der er muligvis et problem i tekstoverleveringen her, eftersom Athen bevisligt holdt stand ikke bare i tre år efter katastrofeåret 413 f.Kr., men først kapitulerede endeligt i 405 f.Kr., dvs. hele otte år senere. Der er derfor ingen mangel på forslag til emendationer, der foreslår andre talværdier som tekstens oprindelige ordlyd, men dels er traditionen ikke for alvor i tvivl på dette sted, dels kan de tre år, som påpeget af Gomme (ad loc.), forstås som dækkende den første periode, indtil Kyros begyndte at blande sig, hvilket netop skete i 410 f.Kr. Jeg foretrækker (omend tøvende) at lade håndskriftens *τρία μὲν ἔτη* stå.

bazos' søn, som så skulle sende dem videre ind i landet til storkongen. [2] Men ved et tilfælde opholdt athenske repræsentanter Learchos, Kallimachos' søn, og Ameiniades, Philemons søn, sig netop på stedet. De bearbejdede Sitalkes' søn Sadokos, som netop havde fået athensk statsborgerskab, til ikke at lade dem sætte over til kongen og på den måde forvolde hans fædreland stor skade. [3] Han lod sig overtale og lod dem arrestere under deres rejse gennem Thrakien, inden de kunne komme om bord på det skib, der lå klar til at sejle dem over Hellesponten. Han havde i forvejen sendt en eskorte med Learchos og Ameiniades med ordre om at udlevere dem til dem, og de overtog så fangerne og transporterede dem til Athen. [4] Ved deres ankomst blev athenerne nervøse for, at Aristeus skulle undslippe og anrette nye og endnu større ulykker, eftersom det tydeligvis var ham, der endnu før dette tidspunkt havde stået bag hele miseren ved Poteidaia og egnene ved Thrakien. De henrettede dem derfor endnu samme dag, uden ret og dom og uden at give dem en chance for at sige noget, og kastede ligene ned i en slugt. De følte sig berettiget til at beskytte deres interesser ved at gribe til akkurat de samme repressalier, som spartanerne tidligere var begyndt på: de handelsfolk fra Athen eller dens allierede stater, som de havde pågrebet om bord på handelsfartøjer opbragt i farvandet omkring Peloponnes, havde de henrettet og kastet ned i slugter. I den tidlige fase af krigen havde spartanerne vitterlig dræbt alle uden undtagelse, som de fangede til søs, idet de betragtede dem som fjendtlige kombattanter, uanset om de deltog i krigen på athensk side eller slet ikke havde noget med nogen af parterne at gøre.

{68} På omtrent samme tid, da sommeren gik på hæld, satte en kombineret styrke af amprakioter og et stort antal barbarer, de havde fået til at slutte sig til dem, ud på en kampagne mod såvel det amphilochiske Argos som det øvrige Amphilochia. [2] Amprakioternes fjendskab mod Amphilochia havde sin oprindelse i følgende omstændigheder. [3] Det amphilochiske Argos blev grundlagt, og det øvrige Amphilochia bosat, ved den amprakiske bugt af Amphilochos, Amphiaraos' søn, som var vendt hjem efter Den trojanske Krig og ikke var tilfreds med forholdene i Argos. Han gav den samme navn som sin fædreneby Argos; [4] den var den største i Amphilochia og beboet af de mest indflydelsesrige kolonister. [5] Da de imidlertid mange generationer senere havde haft megen modgang og var kommet under pres, inviterede de amprakioterne fra det område, der grænsede op til Amphilochia, til at bosætte sig der sammen med dem. Det var ved den lejlighed, de fra deres medbosættere for første gang overtog det græske sprog, som de taler den dag i dag, hvorimod de øvrige amphilochere stadig er

barbarer. Men efter en tid fordrev amprakioterne argeierne og overtog selv kontrollen med byen. [7] Derefter søgte amphilocheerne ind under akarnanisk beskyttelse, og de to grupper kaldte så sammen Athen til hjælp. Athenerne sendte 30 skibe under kommando af Phormion, og da han var nået frem, stormede de Argos og tog den. De gjorde amprakioterne dér til slaver, og byen blev bosat af amphilocheerne og akarnanerne i fællesskab. [8] Det var efter disse begivenheder, alliancen mellem Athen og akarnanerne første gang blev indgået. [9] Amprakioterne fattede på den anden side for første gang fjendskab mod argeierne som resultat af det slaveri, argeierne havde anbragt dem under, og senere i krigen foretog de så denne kampagne med styrker hentet fra egne rækker såvel som fra chaonerne og forskellige andre barbarfolk fra områderne i nærheden. De nåede til Argos og etablerede kontrol med oplandet, men da de ikke kunne erobre selve byen ved et direkte angreb, vendte hæren hjemad igen og opløstes i de respektive folkeslag. Det var, hvad der skete denne sommer.

{69} Den følgende vinter sendte athenerne en eskadre på 20 skibe under kommando af strategen Phormion på togt omkring Peloponnes. Han etablerede en operationsbase ved Naupaktos og opretholdt bevogtning for at sikre, at ingen sejlede ind eller ud af den krisaiske bugt og til eller fra Korinth. En anden eskadre under kommando af strategen Melesandros blev sendt over mod kystegnene ved Karien og Lykien, dels for at inddrive penge i området, dels for at forhindre peloponnesiske kapere i at bruge det som base til at forstyrre trafikken af handelsfartøjer undervejs fra Phaselis og Fønikien og fastlandskysten på de kanter. [2] Melesandros førte en styrke bestående af både athensk og allieret personel fra skibene længere ind i Lykien, men blev besejret i kamp, hvorunder han mistede en del af sine tropper og selv blev dræbt.

{70} I løbet af den samme vinter var poteidaierne ude af stand til at gøre modstand mod belejringen længere. De peloponnesiske invasioner af Attika havde ikke på nogen måde formået at få den athenske belejringsstyrke til at opgive stillingen, og deres proviantforråd var sluppet op, så de på nuværende tidspunkt var tvunget ud i forskellige ekstremer for at skaffe sig føden, og der endda havde været enkelte, der var tyet til at spise af hinanden. Det var i denne situation, at de sendte en føler om en mulig overenskomst ud til de athenske strateger, der havde kommandoen over belejringsstyrkerne: Xenophon, Euripides' søn, Hestiodoros, Aristokleides' søn og Phanomachos, Kallimachos' søn. [2] De accepterede forslaget i bevidstheden dels om deres egne troppers lidelser i vinterkulden på dette sted, dels om de 2.000 talenter, udgifterne til belej-

ringen allerede havde kostet staten. [3] Man indgik derfor en overenskomst på de vilkår, at indbyggerne skulle forlade byen – de selv, deres kvinder og børn, og lejesoldaterne – og medbringe én kappe pr. mand eller to pr. kvinde, samt en nærmere aftalt sum til rejsepenge. [4] De forlod så byen under frit lejde og spredte sig derpå ud over Chalkidike, eller hvor hver især nu kunne komme hen. Athenerne bebrejdede strategerne, at de havde indgået en overenskomst uden at konsultere dem, eftersom de mente, at byen kunne have været indtaget på nøjagtig de vilkår, der passede dem, og senere sendte de bosættere fra egne rækker ud for at kolonisere Poteidaia. [5] Det var, hvad der skete om vinteren, og dermed gik det andet år til ende af denne krig, som Thukydides har skildret.

{71} Den følgende sommer invaderede peloponneserne og deres allierede ikke Attika, men iværksatte en kampagne mod Plataia, under kommando af Archidamos, Zeuxidamos' søn, konge af Sparta. Han lod hæren gå i stilling og ville i gang med at hærge markerne, men plataierne sendte omgående repræsentanter ud til ham med følgende besked:

“Archidamos og I spartanere! Denne invasion af plataiisk territorium er hverken retfærdig eller jer selv eller de mænd værdig, som I er sønner af. For da spartaneren Pausanias, Kleombrotos' søn, havde befriet Grækenland fra perserne i fællig med de grækere, som var villige til at påtage sig faren ved det slag, der blev udkæmpet her hos os, bragte han et offer på Plataias handelstov til Zeus Eleutherios, og i overværelse af alle de sammenkaldte allierede tilstod han plataierne retten til at eje denne by og dette land og leve her som et uafhængigt folk: ingen måtte nogensinde løfte våben mod dem på uretmæssigt grundlag eller for at slavebinde dem, og i tilfælde af overtrædelse ville de tilstedeværende allierede forsvare dem af al magt. [3] Alt dette skænkede jeres fædre os som belønning for vores tapperhed og engagement udvist i farens stund dengang – men I handler stik modsat: her kommer I med thebanerne, vores bitreste fjender, i den hensigt at styrte os i slaveri. [4] Idet vi kalder både de guder, vi dengang svor ved, og jeres fædrene og hjemlige guder til vidner herpå, siger vi jer: krænk ikke plataiisk territorium, og bryd ikke ederne, men lad os leve som uafhængigt folk i overensstemmelse med Pausanias' afgørelse.”

{73} Da plataierne havde fremført dette, tog Archidamos til genmæle og sagde:

“Det er rimeligt, det I siger, plataiiske mænd – forudsat at I lader handling svare til ord. Ganske i overensstemmelse med, hvad Pausanias tilstod jer, skal I nemlig bevare jeres uafhængighed, men må også hjælpe os med at befri resten af Grækenland – alle de folk, som dengang delte farerne med jer og bagefter svor denne ed, og som nu er under det athenske åg: hele dette troppeopbud, denne krig, er kommet i stand med henblik på deres og alle andre grækernes befrielse. Tag allerhelst del i denne befrielseskamp, og respektér I selv jeres eder! Men vil I ikke det, så gør, som vi allerede tidligere har opfordret jer til: forhold jer i ro og forvalt jeres egne affærer uden at tage parti for den ene eller den anden side. Giv begge parter adgang, når de kommer til jer i venskabsånd, og ingen af dem, når de kommer med henblik på fjendtligheder. Også dét vil vi stille os tilfredse med.”

[2] Det var, hvad Archidamos sagde. De plataiiske repræsentanter lyttede til ham og gik derefter ind i byen, og efter at have offentliggjort beskeden over for folket svarede de, at det ikke var muligt for dem at følge forslaget uden athensk accept, eftersom deres kvinder og børn opholdt sig hos dem. De var bekymrede for Plataias overlevelse i det hele taget, sagde de: når først de peloponnesiske tropper havde trukket sig tilbage, kunne athenerne jo troppe op og tilsidesætte deres neutralitetspolitik, eller thebanerne kunne dække sig ind under edens krav om adgang for begge parter og atter engang gøre et forsøg på at erobre byen. I et forsøg på at berolige dem svarede Archidamos:

“Jamen så overlad jeres by og jeres huse til Sparta. Udpeg territoriets grænsemarkører for os, og angiv det nøjagtige antal af træer og alt, hvad der ellers kan tælles og vejes, og flyt så hen, hvor I vil, så længe krigen nu varer. Når den er overstået, vil vi tilbagelevere alt, hvad vi har modtaget, til jer. Og indtil da vil det være i vores varetægt som deponeret ejendom, og vi vil få jorden dyrket og betale jer en fast rate af en størrelse, som I finder tilstrækkelig.”

{73} Repræsentanterne lyttede til ham og gik derefter ind i byen igen. Da de havde rådført sig med folket, erklærede de, at de ønskede først at informere athenerne om Archidamos' forslag og så tiltræde det, forudsat at de kunne opnå deres godkendelse. I mellemtiden opfordrede de Archidamos til at indgå en våbenhvile med dem og undlade at hærge markerne; og han accepterede en våbenhvile i et passende antal dage til rejsen ud og hjem og afholdt sig fra at ødelægge afgrøderne. [2] De plataiiske repræsentanter nåede til Athen og drøftede sagen med dem, hvorpå de vendte tilbage igen med følgende besked til Plataias indbyggere:

[3] “Plataiske mænd! Athenerne siger, at de aldrig på noget tidspunkt, siden vi blev deres allierede, har tolereret, at vi blev ofre for aggression, og at de heller ikke har tænkt sig at se gennem fingre med det nu, men vil hjælpe os af al magt. De besværges jer ved de eders, som jeres fædre svor: gør ikke noget drastisk i forhold til vores alliance.”

{74} Da repræsentanterne havde kommunikeret dette budskab videre til plataierne, blev resultatet på drøftelserne, at de ikke ville forråde athenerne, men holde ud og om nødvendigt se passivt til – også selvom deres afgrøder blev hugget om – og i det hele taget finde sig i, hvad der måtte overgå dem. Ingen måtte herefter forlade byen, og der skulle i stedet svares oppe fra murene, at det ikke var muligt for dem at efterkomme spartanernes opfordring. [2] Lige så snart dette svar var blevet givet, foretog kong Archidamos som det første en påkaldelse af de stedlige guder og heroer som hans vidner, med følgende ord: “I guder og heroer, så mange som skærmer Plataias land, vær vore vidner på, at disse mænd var de første til at bryde vor fælles ed, og at vi først derefter og ikke med urette vendte våben mod dette land, hvor vore fædre påkaldte jer i bøn og vandt sejr over perserne, og som I gjorde til et lykkevarslende sted for grækerne at kæmpe. Ej heller vil vi da nu være skyldige i uret, hvad vi end gør, såsom vi uden held har fremsat mange og rimelige tilbud. Giv jeres tilsagn til straf for dem, der begyndte uret, og gengældelse for dem, der er dens retmæssige redskab.”

{75} Med disse anråbelses begyndte han at sætte hæren i kampberedskab, og som det første opførte lod han en palisade opføre omkring Plataia af de træer, de fældede, for at afskære indbyggerne fra at slippe ud, og derpå dyngede en jordrampe op imod byen. Forventningen var, at det ville være den hurtigste måde at erobre byen på, når så store styrker arbejdede på formålet. [2] De fældede altså træer på Kithairon og begyndte at anbringe dem på kryds og tværs over hinanden på begge sider af rampen som erstatning for en støttevæg for at forhindre, at den skred for meget ud til siderne; og til rampen selv slæbte de kvas frem, sammen med sten og jord, og hvad der ellers kunne smides på og tjene til formålet. [3] De fortsatte arbejdet uden afbrydelse i 70+ dage,¹⁹ inddelt i skiftehold med henblik på hviletid, så nogle hele tiden slæbte, mens andre kunne sove og få noget at spise. Spartanske *xenagoi*, som var tildelt hver enkelt stats kontingent som opsynsmænd, holdt presset oppe på arbejdet.

---

19. Teksten er næsten med sikkerhed korrumpert i denne passage.

[4] Da plataieerne så rampen skyde i vejret, flikkede de en trævæg sammen og anbragte den oven på deres egen mur på det punkt, som rampen var rettet mod, og ind i den byggede de stenblokke, som de tog fra husene i nærheden. For at gøre den fast på muren anvendte de bjælker til at forhindre konstruktionen i at blive mindre stabil, efterhånden som den voksede i højden, og som beskyttelse foran havde den huder og skind, så både træværket og arbejderne kunne være i sikkerhed og undgå at blive ramt af brandpile. [5] Muren voksede til en betragtelig højde, men rampen skød op over for den i næsten samme tempo.

Plataieerne udtænkte nu følgende kneb: de åbnede en breche i bymuren på det sted, hvor rampen stødte op til den, og begyndte at slæbe jorden ind i byen. {76} Men da peloponneserne opdagede det, kastede de ler presset sammen i flettede rammer af siv ned i åbningen, så det ikke kunne drysse igennem ligesom jorden og blive båret væk. [2] Da plataieerne blev afskåret fra denne metode, droppede de den. I stedet gravede de en gang under jorden ud af byen; de beregnede afstanden og dybden og nåede ind under rampen og begyndte så igen at slæbe den nedfaldende jord ind til dem selv. Denne trafik forblev længe uopdaget af belejrerne udenfor, som derfor ikke kom nogen vegne med at hælde jord på, eftersom rampen lidt efter lidt blev fjernet nedefra og hele tiden sank sammen der, hvor den blev udhulet.

[3] Plataieerne var ikke desto mindre bekymrede for, om de nu også i længden ville kunne holde stand, få som de var imod så mange, og de fandt derfor på et yderligere tiltag som følger. De indstillede arbejdet på den store konstruktion over for rampen, men med udgangspunkt på begge sider af den og på indersiden af den lave bymur gav de sig til at opføre en ny, halvmåneformet mur, der vendte ind i byen: på den måde kunne den stadig yde beskyttelse, hvis hovedmuren blev erobret, og angriberne ville være nødsaget til at begynde forfra med at dyngede en rampe op, og, efterhånden som de trængte længere frem, at have dobbelt arbejde ud af det og samtidig blotte sig mere for beskydning fra begge sider. [4] Sideløbende med rampearbejdet førte peloponneserne imidlertid også belejringsmaskiner frem mod byen, hvoraf en blev trukket op ad rampen mod den store konstruktion dér og til plataieernes rædsel bankede et stort stykke af den ned. Mod andre sektorer af muren blev der sat andre maskiner ind, som plataieerne prøvede at kaste løkker omkring og hive op. De hængte også massive bjælker op i lange jernkæder i begge bjælkeender op til to kranbomme, der lå hen over muren og ragede ud over den. De hejste så bjælken op, så den hang på tværs af belej-

ringsmaskinen, og hver gang den skulle til at slå til et sted, lod de bjælken falde ved at give slip og lade kæderne slækkes, så den med fuld kraft faldt ned på den fremspringende del af rambukken og knækkede den af.²⁰

{77} Da de deres belejringsmaskiner ikke gav resultater, og rampen blev mødt af murkonstruktionerne overfor, nåede peloponneserne til den konklusion, at det ikke lod sig gøre at indtage byen med de angrebsmidler, de havde til deres disposition lige da, og de begyndte på forberedelserne til at indeslutte den helt med en belejringsmur. [2] Inden da besluttede de sig imidlertid for at forsøge sig med ildspåsættelse og se, om de kunne få byen brændt ned, når det blæste op, da den ikke var ret stor; de overvejede nemlig i det hele taget enhver tænkelig fremgangsmåde til at få Plataia under deres kontrol og spare udgifterne til en belejring. [3] De slæbte derfor brændeknipper frem og kastede dem ned ved siden af hinanden oppe fra rampen, til at begynde med i mellemrummet mellem muren og rampen dynget op imod den, og derefter – da det hurtigt blev fyldt op af de mange hænder, der deltog i arbejdet – op ad så langt et stykke af bymuren, som de kunne nå deroppefra. Derpå hældte de svovl og beg på træet og antændte det ved at kaste fakler på. [4] Der kom en mur af ild så stor, at ingen, i hvert fald på den tid, nogensinde havde set tilsvarende, eller i hvert fald ikke påsat af mennesker (for det er selvfølgelig sket i bjergene, at vinden har fået træernes grene til at gnide mod hinanden, så de spontant har fænget og skabt enorme brande). [5] Denne brand var i hvert fald omfattende, og plataieerne, som havde overlevet så mange andre ting, var også en hårsbredde fra at gå til grunde her. En stor del af byen kunne man overhovedet ikke nærme sig, og hvis det her var blæst op, så vinden havde ført ilden med sig – hvilket jo var akkurat, hvad fjenden håbede på – var de ikke sluppet fra det. [6] Men ikke alene kom der ingen vind; det skal endda også være blevet tordenvejr med kraftig regn, som slukkede ilden og eliminerede denne trussel.

{78} Da også dette forsøg slog fejl for peloponneserne, hjemsendte de hovedstyrken, men efterlod en del af hæren, som først fordelte forløbet i sektorer mellem de enkelte staters kontingenter og derpå gik i gang med at opføre en belejringsmur hele

---

20. T er ikke særligt informativ mht. de peloponnesiske 'maskiner', men teksten synes at tyde på, at det i alle tilfælde drejer sig om rambukke, formentlig dækket under et stormtag (se f.eks. sidste sætning). Plataieernes første modforholdsregel består i så fald i at forsøge at fange rambukken med en 'lasso' og trække opad for hvert stød, så slagets kraften afbødes. Den anden går ligeledes ud på at slippe den ophængte bjælke lige over rambukkens hoved, der hvor det nødvendigvis må rage frem under stormtaget under angrebet.

vejen rundt om Plataia. En grav på både yder- og indersiden af den leverede ler til mursten til murbyggeriet. [2] Da anlægsarbejdet stod helt færdigt, omkring ved Arkturos' opgang,²¹ efterlod de tropper til bevogtning af det halve murforløb (den anden halvdel bevogtede boioterne) og trak hæren tilbage, opløste den og vendte hjem til deres respektive stater. [3] Plataieerne havde allerede tidligere sendt deres kvinder og børn til Athen sammen med de ældste mænd og den ukampdygtige del af befolkningen, og ladt tilbage til at modstå belejringen var der nu 400 af dem selv, foruden 80 athenere og 110 kvinder til at tilberede maden. [4] Dette var det samlede antal, da belejringen begyndte, og der var ingen andre inden for murene, hverken fri eller slave. Dette var arrangementerne i forbindelse med belejringen af Plataia.

{79} Den samme sommer, mens kornet stod fuldmodent og samtidig med operationerne mod Plataia, iværksatte athenerne en operation rettet mod chalkideerne i Thrakien og bottiaierne med en styrke på 2.000 hoplitter og ryttere af egne rækker under kommando af strategen Xenophon, Euripides' søn, sammen med to kolleger. [2] De nåede tæt på Spartolos i Bottike og hærgede kornet; og der var også udsigt til, at nogle mænd indenfor, som de stod i forbindelse med, ville få Spartolos til at gå over til deres side. [3] Men de, som ikke delte deres synspunkt, havde fået sendt besked til Olynthos, hvorfra der var kommet en undsætningsstyrke bestående af hoplitter og andre tropper til deres forsvar. Denne styrke gjorde nu udfald fra Spartolos og engagerede athenerne i slag lige uden for byen. [3] De chalkidiske hoplitter og nogle lejetropper blev nu besejret af athenerne og trak sig tilbage til Spartolos, men de chalkidiske ryttere og letbevæbnede besejrede derimod de athenske ryttere og letbevæbnede (de havde et mindre antal peltaster fra det område, der kaldes det krusiske). Kort efter at slaget var endt, rykkede et nyt kontingent peltaster fra Olynthos imidlertid frem til undsætning. [5] Da de letbevæbnede fra Spartolos så det, fattede de nyt mod både ved tilsynekomsten af denne forstærkning, og fordi de ikke var blevet overvundet før; og sammen med de chalkidiske ryttere og de nytilkomne peltaster rettede de derpå et fornyet angreb mod athenerne, som trak sig tilbage til de to delinger, de havde efterladt til bevogtning af trænet. [6] Og hver gang athenerne nu gjorde front mod dem, faldt de tilbage, men når athenerne så forsøgte at trække sig ud af kampen,²² rykkede de tæt ind

---

21. Dvs. dens første tilsynekomst, omkring midten af september. Arkturos (*α* Boötis) er den klareste stjerne i stjernebilledet Bjørnevogteren (Boötes) og en af de klareste stjerner på nattehimlen.

22. Eller 'genoptog deres tilbagetrækning'. Er der forskel på *ἀναχωροῦσι* og *ἀποχωροῦσι*?

på dem og slyngede kastespyd imod dem. De chalkidiske ryttere red dem ind på livet og satte konstant angreb ind, hvor det passede dem; det var navnlig dem, der forårsagede panik blandt athenerne og drev dem på flugt, og de opretholdt forfølgelsen et langt stykke vej. [7] Athenerne søgte tilflugt i Poteidaia, og senere hentede de deres dræbte under våbenhvile og vendte derpå hjem til Athen med det, der var tilbage af styrken. Men 430 af dem var blevet dræbt, heriblandt alle tre strateger. Chalkideerne og bottiaierne rejste et sejrsmærke og samlede deres egne døde op, og derefter gik de hver til sit og vendte hjem til deres respektive stater.

{80} Den samme sommer, ikke længe efter disse begivenheder, forsøgte amprakioterne og chaonerne, som ønskede at underlægge sig hele Akarnanien og vriste det fra alliancen med Athen, at få Sparta til at udruste dels en eskadre af skibe fra deres allieredes flåder, dels en styrke på 1.000 hoplitter, som skulle sendes mod Akarnanien. Argumentet var, at hvis deres angreb blev ledsaget af en kombineret flåde- og infanteristyrke, ville akarnanerne i kystområderne være fuldstændig afskåret fra at komme til undsætning, og på den måde ville man med lethed kunne opnå kontrol over Akarnanien og dernæst erobre både Zakynthos og Kephallenia – og så ville det fremover blive helt anderledes vanskeligt for athenerne at foretage omsejlinger af Peloponnes. Endvidere var der en chance for i tilgift at tage Naupaktos.

[2] Spartanerne accepterede anmodningen og afsendte omgående Knemos, der endnu var fungerende nauarch, og hans hoplitstyrke ombord på et mindre antal skibe, og de sendte instrukser rundt til de allierede flådekontingenter om hurtigst muligt at få deres skibe gjort sejlklare og sejle til Leukas. [3] Det var først og fremmest korinthierne, der gav deres støtte til forslaget, eftersom amprakioterne var deres kolonister. Kontingenterne fra Korinth og Sikyon og området deromkring var under udrustning, mens dem fra Leukas, Anaktorion og Amprakia allerede var anløbet Leukas og lå og ventede der. [4] Knemos og hans 1.000 hoplitter krydsede over uden at blive opdaget af Phormion,²³ som havde kommandoen over den eskadre på 20 attiske skibe, der opretholdt en bevogtning ud for Naupaktos, og de begyndte med det samme at forberede landkampagnen. [5] Af grækere kunne Knemos disponere over tropper fra Amprakia, Anaktorion og Leukas; barbakontingentet udgjordes af 1.000 chaonere, et folk, der ikke står under nogen konge, men var under kommando af Photyos og Nikanor, som

---

23. Nemlig over indsejlingen til den korinthiske bugt.

var medlemmer af den herskende slægt og beklædte et etårigt statslederembede. Sammen med chaonerne deltog thesproterne, som heller ikke står under nogen konge. [6] Molosserne og atintanerne stod under kommando af Sabylinthos (i egenskab af værge for kong Tharyps, der endnu var barn), og parauaierne under kommando af kong Oroidos. 1.000 orestere, som egentlig var kong Antiochos' undersåtter, deltog desuden sammen med parauaierne og under Oroidos, som Antiochos havde betroet kommandoen. [7] Endvidere havde Perdikkas bag ryggen på Athen sendt 1.000 makedonere, som imidlertid nåede for sent frem. [8] Med denne hær marcherede Knemos afsted uden at vente på flådekontingentet fra Korinth. De bevægede sig ind over Argos' territorium, plyndrede den ubefæstede landsby Limnaia og nåede så til Stratos, den største by i Akarnanien: de regnede med, at hvis de kunne få den taget først, ville det være en let sag at få resten af landet til at gå over på deres side.

{81} Da det gik op for akarnanerne, at de var under invasion af en en betragtelig hær fra landsiden, og at yderligere fjendtlige styrker ville komme i form af en flåde fra søsiden, afstod de fra at samle deres styrker til fælles forsvar, men beskyttede hver især deres eget territorium og sendte en henstilling til Phormion om at komme dem til forsvar. Han svarede imidlertid, at det ikke var muligt for ham at efterlade Naupaktos uforsvaret nu, hvor en eskadre lå klar til at afsejle fra Korinth. [2] Peloponneserne og deres allierede inddelte deres styrker i tre enheder og rykkede frem mod Stratos, så de kunne få anlagt en lejr helt tæt på og, hvis deres argumenter ikke havde nogen effekt, skride til handling og forsøge at storme muren. [3] Chaonerne og de øvrige barbarer udgjorde den midterste enhed, mens leukadierne, anaktorierne og de andre med dem var på deres højre flanke, mens Knemos med peloponneserne og amprakioterne havde den venstre. Der var stor afstand mellem de tre enheder, så de til tider ikke engang havde visuel kontakt med hinanden.

[4] Grækerne bevægede sig nu fremad i formation og under agtpågivenhed, indtil de fik slået lejr på et egnet sted. Chaonerne, derimod, som havde stor tiltro til deres egne evner og havde ry for at være de bedste krigere blandt fastlandsboerne i de egne, havde ingen intentioner om at sikre en lejrplads, men regnede med, at hvis de stormede frem sammen med de andre barbarer, ville de kunne tage Stratos uden sværdslag og som en solopræstation. [5] Stratierne opdagede, at chaonerne blev ved med at rykke frem, og kom til den opfattelse, at hvis de kunne isolere og besejre dem, ville det nok i nogen grad tage brodden af de græske kontingenters angreb. De anlagde

derfor i forvejen bagholdspositioner omkring byen, og da fjenden kom tæt på, gjorde de direkte udfald fra byen samtidig med, at de faldt over dem fra bagholdsstillingerne. [6] Dette forårsagede panik blandt fjenden, og mange af chaonerne blev dræbt, og da de øvrige barbarer så dem vige, holdt de ikke længere stand, men tog flugten. [7] Ingen af de græske hærenheder havde bemærket træfningen, fordi barbarerne var rykket så langt frem; de troede, at hastværket var for at få taget sig en lejrplads. [8] Da barbarerne nu faldt ind over dem på deres vilde flugt, fik de dem efterhånden til at standse op, og de samlede derpå alle tre lejre til én og forholdt sig inaktive resten af dagen. Stratierne engagerede dem nemlig ganske vist ikke i direkte kamp, da de øvrige akarnanere jo endnu ikke var kommet dem til undsætning, men beskød dem med slyngeprojektiler fra længere afstand og holdt dem på den måde ude af kampen, eftersom de ikke kunne bevæge sig nogen steder uden hoplitudrustning. Akarnanerne gælder for at være ekstremt dygtige til at håndtere en slynge.

{82} Da natten faldt på, retirerede Knemos i ilmarch til Anapos-floden, som ligger 14 kilometer fra Stratos, og hentede næste dag de dræbte under våbenhvile. Efter at oiniaderne var mødt frem i overensstemmelse med venskabet mellem dem og Sparta, trak han sig tilbage til dem, inden de akarnanske forstærkninger kunne nå frem, og derfra vendte de forskellige kontingenter hver især hjem til sig selv. Stratierne opstillede et sejrsmærke for træfningen med barbarerne.

{83} Den eskadre fra Korinth og de andre allierede fra den krisaiske bugt, som det var meningen skulle være stødt til Knemos for at afskære akarnanerne fra kystområderne fra at komme til undsætning inde i landet, dukkede aldrig op, men blev i stedet, over de samme dage som slaget ved Stratos blev udkæmpet, tvunget ud i et søslag med de 20 athenske skibe under Phormion, som bevogtede Naupaktos fra søsiden. [2] Phormion lå nemlig og holdt dem under observation, mens de stod ned langs kysten på vej ud af bugten, idet han gerne ville angribe dem i åbent farvand. [3] Korinthierne og de øvrige allierede var ikke stået ud med nogen intention om søkamp, men var snarere udrustet med henblik på transport af tropper til Akarnanien, og de troede ikke et øjeblik på, at de tyve athenske skibe ville vove at engagere deres 47 i et søslag. Men da de på deres sejlads ned langs kysten opdagede, at athenerne modsvarede deres manøvrer ved den modsatte kyst, og derefter på krydset over fra Patrai i Achaia mod fastlandet på den modsatte side med kurs mod Akarnanien så athenerne stå ned mod dem fra Chalkis og Euenos-floden, da deres forsøg på at undgå at blive set ved at stikke i søen

om natten ikke var lykkedes – da blev de nødsaget til at udkæmpe et søslag midtvejs i farvandet. Der var strateger fra hver enkelt af de stater, der havde bidraget med et kontingent til eskadren, og korinthierne var under kommando af Machaon, Isokrates og Agatharchidas.

[5] Peloponneserne deployerede nu deres skibe i så stor en cirkel, som det var muligt uden at give fjenden mulighed for en liniegennemsejlingsmanøvre, med udadvendte stævne og agterstavnene indad; de mindre ledsagefartøjer anbragte de inden for denne cirkel sammen med de fem krigsskibe med de bedste sejlegenskaber, så de lå parat til at sejle ud fra klos hold, uanset hvor fjenden måtte angribe.

{84} Athenerne deployerede deres skibe på én linie og begyndte så at kredse omkring den peloponnesiske formation og drive den sammen på et ganske lille område ved at sejle så tæt forbi, at de næsten strejfede dem i forbisejlingen, og finte en vædring hvert øjeblik. Men faktisk havde de i forvejen fået ordre af Phormion om ikke at engagere fjenden, før han selv gav signal. [2] Det var hans forventning, at de ikke ville kunne holde formationen, sådan som infanteri på landjorden, men at krigsskibene ville rage uklar af hinanden²⁴ og de andre fartøjer skabe forvirring; og hvis vinden så også begyndte at blæse ud af bugten – hvilket var nøjagtig, hvad han cirkledede omkring dem og ventede på, og hvad der da også plejede at ske i løbet af morgenen – forventede han, at de ikke kunne ligge i ro så meget som et øjeblik. Han vurderede, at angrebsmomentet med hans bedre manøvrerende skibe var op til ham,²⁵ når som helst det passede ham, og at det øjeblik ville være det optimale. [3] Vinden rejste sig da også med ét, og skibene, som i forvejen var trængt tæt sammen, kom i forvirring under det kombinerede pres fra vinden og de mindre fartøjer; det ene skib kolliderede med det andet, og folkene forsøgte at støde dem fra hinanden med bådshager under råben af varsko og skældsord ad hinanden, så de hverken kunne høre de ordre, der blev givet, eller bådsmandenes taktangivelse; uerfarne mænd var ude af stand til at afvikle årerne i den krappe sø og gjorde derved skibene vanskeligere at få til at lystre for styrmændene. I præcis dette øjeblik gav Phormion signalet, og athenerne stævnede til angreb og sænkede som det første et af kommandoskibene og gav sig så også til at gøre de andre ukampdygtige overalt, hvor de kom frem, og anrettede et sådant kaos, at ingen af

---

24. Eller "kollidere", "påsejle hinanden".

25. Eller "angrebsinitiativet var op til ham".

peloponneserne tog kampen op, men gav sig på flugt mod Patrai og Dyme i Achaia. [4] Athenerne optog forfølgelsen og tog 12 skibe, hvis besætninger de for størstedelen tog om bord hos sig selv, og sejlede videre til Molykreion. De rejste et sejrsmærke ved Rhion og opstillede et skib som offergave til Poseidon, hvorpå de sejlede tilbage til Naupaktos igen. Peloponneserne satte omgående over med de resterende skibe fra Dyme og Patrai til Kyllene, eleernes orlogsværft. Der stødte også Knemos og hans skibe, der kom fra Leukas og skulle have været kombineret med denne eskadre, til dem efter slaget ved Stratos.

{85} Spartanerne sendte nu Timokrates, Brasidas og Lykophron med om bord på Knemos' skibe, med instrukser om at træffe forberedelser til et søslag mere og med bedre resultat, og ikke lade så få skibe spærre sig adgangen til havet. Udfaldet forekom dem fuldkommen paradoksalt, først og fremmest fordi de her havde fået deres første erfaring med et søslag: de kunne ikke tro, at deres flåde i den grad var inferior, men mente, at der på en eller anden måde være fejhed involveret, ude af stand som de var til at kontrastere athenernes over mange år indhøstede erfaring med deres egen kortvarige træning. [3] Det var således i en tilstand af ophidselse, at de udsendte disse rådgivere. Og da de nåede frem, sendte de i samarbejde med Knemos besked til de forskellige stater om yderligere skibe og begyndte selv at få klargjort de disponible skibe til at udkæmpe et søslag.

[4] Phormion sendte også nogle folk hjem til Athen for at aflægge rapport om fjendens forberedelser og det sejrrigt udkæmpede søslag, og også for at opfordre dem til hurtigst muligt at få sendt ham så mange skibe som muligt, eftersom han hver dag havde en forventning om at komme i søslag, hvad øjeblik det skulle være. [5] De sendte 20 skibe afsted til ham og gav chefen instrukser om først at anløbe Kreta. Kreteren Nikias fra Gortyn, der var athensk *proxenos*, havde nemlig overtalt dem til at sejle til Kydonia med den påstand, at han kunne få denne fjendtligsindede stat til at gå over på Athens side; i realiteten indkaldte han nu athenerne som en tjeneste for Polichnai, en nabostat til Kydonia. [6] Chefen overtog da også kommandoen over skibene og sejlede til Kreta, hvor han sammen med polichniterne hærgede Kydonias marker. Og på grund af kraftig blæst og dårlige sejlforhold spildte han temmelig lang tid der.

{86} I den tid, hvor athenerne var opholdt på Kreta, var peloponneserne i Kyllene blevet færdige med deres forberedelser til et søslag og satte over til det achaiiske Panormos, hvor de peloponnesiske landstyrker allerede var mødt frem for at yde dem

støtte. [2] Også Phormion sejlede over til det molykriske Rhion og lagde sig for anker ud for det med de selvsamme 20 skibe, han havde udkæmpet søslaget med. [3] Dette Rhion var venligsindet over for Athen, mens det andet Rhion, det på Peloponnes, ligger overfor. Der er godt en kilometers vand mellem dem, og det er det, der udgør munden af den krisaiske bugt. [4] Da peloponneserne nu fik øje på athenerne, kastede de også selv anker med deres 77 skibe ved det achaiiske Rhion, ikke ret langt fra Panormos, hvor deres infanteri lå. [5] Og over de næste seks eller syv dage lå de opankret over for hinanden, imens de trænede og forberedte sig til søslaget. Peloponneserne havde ingen intention om at sejle uden for de to Rhion'er og ud på åbent farvand, bange som de var for at lide samme skæbne som sidst; athenerne havde derimod ingen intention om at sejle ind i indsnævringen, fordi de mente, at et søslag udkæmpet på begrænset plads snarest ville give fjenden fordel. [6] Knemos, Brasidas og de øvrige peloponnesiske strateger ønskede at få leveret søslaget i en fart, inden der kunne støde forstærkninger fra Athen til fjenden. De sammenkaldte først soldaterne, og da de konstaterede, at mange af dem var bange og demoraliserede på grund af deres tidligere nederlag, opmuntrede de dem og sagde som følger.

“{87} Peloponnesiske mænd! Det søslag, vi har været igennem – hvis nogen blandt jer virkelig af den årsag skulle frygte det, vi står over for, så er der ikke nogen fornuftsbegrundet basis for en sådan forfærdelse. [2] Vores udrustning var, som I ved, utilstrækkelig, eftersom det jo i langt højere grad var troppetransport end søkamp, der var formålet med vores afsejling. Desuden var der ganske mange tilfældighedsfaktorer, som gik os imod, og så er vi vel også i et vist omfang blevet fældet af manglende erfaring, da vi jo her udkæmpede vores første søslag. [3] Det var altså ikke fejhed på vores side, der forårsagede nederlaget; og der er heller ikke nogen rimelig grund til at lade vores beslutsomhed blive svækket af et vilkårligt udfald, når den nu ikke er blevet totalt nedkæmpet, men endnu har det i sig at give svar på tiltale. Tværtimod må vi indse, at selvom alle mennesker kan bringes til fald af tilfældets luner, er det netop i kraft af deres beslutsomhed, at de samme mænd altid udviser mandsmod i egentlig forstand og aldrig på noget tidspunkt, så længe der er mandsmod i dem, kunne finde på at bruge manglende erfaring som en acceptabel undskyldning for at vise sig feje. [4] Jeres manglende erfaring bliver mere end opvejet af jeres overlegne dristighed. Fjendens tekniske dygtighed, som I først og

fremmest frygter, skal ledsages af mandsmod for at kunne genkalde sig det indlærte i en farlig situation og udføre det i praksis, men uden kampånd hjælper nok så megen ekspertise ikke, når man står over for farerne. Frygten fordriver nemlig evnen til at huske, mens teknisk kunnen uden indre styrke ikke dur til noget. [5] I skal derfor stille jeres større dristighed over for deres mere omfattende erfaring, og over for den frygt, det tidligere nederlag fremkalder, skal I stille det forhold, at I dengang blev fanget uforberedte. [6] I har desuden den fordel at være talmæssigt overlegne i skibe at udkæmpe søslaget med og nær en venligtsindet kyst, beskyttet af hoplitter. For det meste tilhører sejren dem, der er i overtal og har forberedt sig bedst. [7] Vi kan med andre ord ikke finde en eneste rimelig grund til at antage, at det skulle gå galt for os: selv vores tidligere fejltagelser kommer nu ligefrem til at støtte os ved at udgøre en lærestreg. [8] Enhver af jer, styrmand som sømand, skal udføre sine personlige opgave med godt mod og ikke forlade den post, han måtte blive tildelt. [9] Vi for vores part har ikke tænkt os at forberede angrebet ringere end de tidligere officerer, men vi vil ikke give nogen det mindste påskud for at vise sig fej: og skulle der virkelig være nogen, der har tænkt sig det, vil de blive idømt deres fortjente straf, hvorimod gode mænd vil blive hædret med de belønninger, der svarer til deres tapperhed.”

{88} Med sådanne ord opmuntrede de peloponnesiske officerer deres folk. Også Phormion var selv bekymret for sine mænds handlingslammelse, og da han lagde mærke til, at de samledes i grupper og gav udtryk for deres frygt for det store antal fjendtlige skibe, ville han kalde dem sammen for at opmuntre dem og komme med en formaning afstemt efter situationen. [2] Indtil da havde han nemlig altid bearbejdet deres moral ved at sige til dem, at der ikke fandtes noget antal skibe så stort, at de ikke kunne modstå det i kamp; og soldaterne havde igennem lang tid tillagt sig den selvopfattelse, at de som athenere ikke kunne vige for lige meget hvilket sammenrend af peloponnesiske skibe. Men da Phormion så dem miste modet ved det syn, der nu mødte dem, ville han gerne komme med en påmindelse om deres sædvanlige høje moral. Han kaldte athenerne sammen og sagde som følger.

“{89} Soldater! Når jeg har kaldt jer sammen, er det, fordi jeg kan se, at I er blevet bange for fjendens talmæssige overlegenhed – og jeg mener ikke, at man skal stå

handlingslammet over for ting, der reelt ikke er farlige. [2] Det er, fordi de allerede én gang før er blevet besejret og ikke engang selv tror på, at de er på niveau med os, at de har samlet dette uproportionerede overtal af skibe sammen. Og hvad angår det, som de først og fremmest støtter sig til for at angribe os, nemlig den idé, at det er unikt karakteristisk for dem at udvise mandsmod, så bygger denne selvtillid ene og alene på, at deres kamperfaring på landjorden for det meste bringer succes, og de tror, at den vil gøre det samme for dem i kamp på havet. [3] Men retteligt bør vi klare os bedst i vort eget element, akkurat som de gør det i deres, eftersom de ikke på nogen måde står over os, hvad kampånd angår, men for så vidt begge sider har større erfaring på hver sit område, vil vi være dristigere her. [4] Spartanernes lederskab over deres allierede er bundet op på deres omdømme,²⁶ men flertallet af dem fører de ud i faren imod deres vilje, for ellers ville de aldrig forsøge et søslag igen, så eftertrykkeligt som de blev slået. [5] Så I skal ikke være bange for deres 'dristighed'. Reelt indgyder I nemlig dem større rædsel – en rædsel der også er mere velfunderet, fordi de dels allerede er blevet besejret én gang, dels har den opfattelse, at I næppe ville tage kampen op med dem uden at forvente at levere et resultat, der kan opveje deres enorme talmæssige overlegenhed. [6] De fleste modstandere – som nu vores her – forlader sig i reglen mere på styrke end på moral, når de angriber. Men enkelte tager udfordringen op på basis af langt ringere ressourcer, og endda uden at være tvunget til det, fordi deres fornemste kvalitet er en urokkelig beslutsomhed. Det er også fjendens ræsonnement, og det er uberegnelighedsfaktoren, snarere end nogen adækvate forberedelser, der har fået dem til at frygte os. [7] Mangen er hær er i tidens løb bukket under for en mindre talrig modstander på grund af uerfarenhed, og en del også på grund af svigtende dristighed. Men *vi* har jo ingen af de mangler her i dag.

[8] Selve slaget vil jeg ikke udkæmpe inde i bugten, hvis jeg kan undgå det, og faktisk ikke engang sejle ind i den. Jeg kan nemlig godt få øje på, at et snævert farvand ikke er til fordel for et mindre antal erfarne og velsejlende skibe i kamp mod en større, men inkompetent styrke. Uden at kunne tage bestik af fjenden på afstand kan man jo knap foretage en direkte påsejling, som det er påkrævet ved en

---

26. Den her brugte præposition *διὰ* betyder normalt 'på grund af', 'i kraft af', men kan også fungere i betydningen 'med henblik på'. Jeg har bevidst gengivet det tvetydigt.

sidevædring, og næppe heller trække sig ud af en presset situation om nødvendigt. Der kan ikke være tale om liniegennemsejlingsmanøvrer, og heller ikke om bratte vendinger, som jo ellers bedre sejlede skibes spidskompetencer; tværtimod kommer søslaget sandsynligvis til at udvikle sig til et landslag, og i den situation står de mange skibe stærkere. [9] De ting skal jeg derfor nok tage mig af så godt, jeg kan. I skal til gengæld stå klar ved skibene i god ro og orden og adlyde jeres befalinger prompte, især da der er så kort afstand mellem de to ankerpladser. Under selve kampen skal I være særligt opmærksomme på at iagttage disciplin og tavshed – det er en fordel i de fleste kampsituationer, og ikke mindst under et søslag – og I skal drive fjenden tilbage på en måde, der er jeres tidligere indsats værdig. [10] Der er meget på spil for jer i denne strid: enten slukker I peloponnesernes flådeforhåbninger, eller I lader athenernes frygt for at miste herredømmet til søs rykke tættere på. [11] Jeg vil også minde jer om, at I allerede tidligere har besejret de fleste af dem. Og når mænd én gang er blevet overvundet, er deres beslutsomhed over for de samme farer i reglen ikke helt den samme længere.”

{90} Med omtrent disse ord opmuntrede også Phormion sine folk. Da athenerne til stadighed afstod fra at sejle ind og angribe peloponneserne i det snævre farvand inde i bugten, ville peloponneserne gerne trække dem derind imod deres vilje. De lettede derfor anker ved daggry og begyndte at sejle længere ind i bugten langs deres egen kyst med skibene deployeret i fire linier i den selvsamme formation, som de havde ligget for anker i, med den højre fløj forrest.²⁷ Her anbragte de de bedst sejlede skibe for det tilfældes skyld, at Phormion faktisk skulle vurdere, at de styrede imod Naupaktos, og som modtræk sejle ned langs sin egen kyst for at forsvare den: athenerne ville så ikke kunne slippe forbi deres styrbords fløj og undvige angrebet på den måde, men ville blive spærret inde af disse skibe. [3] Ganske som de havde forudset, blev Phormion nervøs for Naupaktos, som lå ubeskyttet tilbage; og da han så dem lette anker, lod han, om end modvilligt, i en fart sine egne besætninger gå om bord og begyndte at stå ned langs kysten. Samtidig fulgte det messenske infanteri med inde på kysten for at yde støtte. [4] Da peloponneserne så dem stå ned langs kysten på linie, og at de allerede var

---

27. Meningen må være, at hvert enkelt skib svinger 45° til styrbord i formationen, således at peloponneserne sejler fremad i fire linier, og de 20 hurtigste skibe udgør nu spidsen af formationen, de forreste fem linier (hvor de før udgjorde højre fløj).

inde i bugten og inde under land – netop den situation, de havde håbet på – drejede de på ét signal pludselig mod bagbord og begyndte at stævne direkte imod de athenske skibe i en bred front, og så hurtigt hvert enkelt skib kunne, i håbet om at opsnappe dem alle sammen. [5] Det lykkedes nu de elleve forreste af dem at nå forbi den peloponnesiske fløj, da den drejede til angreb ud mod åbent vand, men peloponneserne fangede de resterende i forsøget på at undvige og drev dem ind mod kysten, hvor de gjorde dem manøvreudygtige, og de dræbte alle de athenere, som det ikke lykkedes at svømme i sikkerhed. [6] Ét skib havde de allerede taget med besætning og det hele; af de øvrige gav de sig til at tage nogle af dem tomme på slæb og bugsere dem væk, mens messenierne kom andre til undsætning, endnu mens de var ved at blive slæbt væk, idet de vadede ud i vandet med deres hoplitudrustning, entrede skibene og kæmpede på dækkene, og fik dem tilbageerobret.

{91} I denne sektor havde peloponneserne således overtaget og fik de attiske skibe gjort manøvreudygtige. De tyve skibe fra deres højre fløj optog forfølgelsen af de elleve athenske, som havde undsluppet deres drejning til angreb ud mod åbent vand. Bortset fra et enkelt skib lykkedes det athenerne at nå først frem og søge tilflugt i Naupaktos, og her lagde de sig ud for Apollonhelligdommen med stævnene udad og forberedte sig på en defensiv kamp, hvis fjenden skulle sejle ind mod land for at angribe dem. [2] Peloponneserne indfandt sig da også lidt efter, syngende paianen, mens de sejlede, som om sejren allerede var i hus. Et enligt leukadisk skib, der var kommet langt foran de andre, forfulgte det enlige athenske skib, der som sagt var sakket agterud. [3] Nu lå der tilfældigvis et handelsskib for anker midt i løbet. Det athenske skib nåede først derhen og sejlede så i en cirkel hele vejen rundt om det, vædrede sin leukadiske forfølger midtskibs og borede det i sæk. [4] Dette fuldstændig uventede og uberegnelige tilbageslag spredte skræk blandt peloponneserne. Da de jo havde overtaget, var deres formation i forvejen gået noget i opløsning under forfølgelsen, og nu lod nogle af dem årerne synke ned i vandet og standsede fremdriften (en lidet formålstjenlig handlemåde over for et potentielt modangreb på ganske nært hold), fordi de gerne ville vente på, at flere skibe nåede op til dem, mens andre af manglende erfaring med de lokale forhold ligefrem rendte på grund på det lave vand.

{92} Athenere blev grebet af selvtillid, da de så disse ting ske, og på én kommando istemte de et råb og fór frem mod dem. På grund af de fejl, de havde begået, og den aktuelle opløsning i formationen holdt peloponneserne kun stand i kort tid, hvorefter

de vendte rundt og styrede imod Panormos, det samme sted, de var løbet ud fra. [2] Athenerne optog forfølgelsen, tog de seks nærmestliggende skibe og tilbageerobrede de af deres egne, som fjenden i kampens første fase havde gjort manøvreudnyttige og derefter taget på slæb inde ved kysten. Af mandskabet dræbte de nogle og tog andre levende til fange. [3] Spartaneren Timokrates havde befundet sig om bord på det leukadiske skib, der sank ude ved handelsskibet, og da hans skib blev sat ud af spillet, havde han skåret halsen over på sig selv. Hans lig skyllede senere i land i havnen ved Naupaktos. [4] Athenerne trak sig tilbage og opstillede et sejrsmærke på det sted, hvorfra de var løbet ud og havde vundet sejr. De bjærgede de lig og skibsvrag, der drev inde ved deres egen kyst og udleverede fjendens til dem under våbenhvile. [5] Efter peloponnesernes opfattelse havde *de* sejret, og de opstillede derfor også et sejrsmærke for de skibe, de havde drevet ind under land og sat ud af spillet. Og det ene skib, de havde taget, opstillede de ved det archaiske Rhion, ved siden af sejrsmærket. [6] Efter dette blev de nervøse for undsætningseskadren fra Athen, og alle kontingenterne, undtagen det leukadiske, sejlede i ly af natten længere ind i den krisaiske bugt og videre til Korinth. [7] Og athenerne fra Kreta, som med deres tyve skibe skulle være stødt til Phormion forud for søslaget, anløb Naupaktos ikke længe efter den peloponnesiske eskadres afsejling. Dermed gik sommeren til ende.

{93} Inden Knemos, Brasidas og de andre peloponnesiske kommandanter opløste eskadren, der havde trukket sig tilbage til Korinth og den krisaiske bugt, ville de gerne før vinterens komme realisere et megareisk forslag og forsøge et angreb på Piræus, havnen i Athen: den lå ubevogtet og uafspærret, hvilket var naturligt nok i betragtning af Athens anselige flådeovermagt. [2] Deres plan gik ud på, at sømændene, hver med sin åre, siddepude og årerem, skulle gå til fods fra Korinth over til kysten på den side, der vender mod Athen. Derpå skulle de så hurtigt som muligt begive sig til Megara, trække 40 skibe i søen fra Nisaia, Megaras værftsfacilitet, og omgående sejle mod Piræus. [3] For ikke alene lå der ikke nogen flådestyrke i den til at opretholde bevogtningen, der var heller ikke den ringeste forventning om, at fjenden skulle angribe dem fra søsiden så pludseligt, eftersom de aldrig ville vove et åbent angreb, selv med lang tids forberedelse – og selv hvis de gik med sådanne tanker, kunne de alligevel umuligt undgå at blive opdaget i forvejen. [4] Den beslutning traf peloponneserne og satte sig straks i bevægelse. De ankom til Nisaia i løbet af natten, trak skibene i søen og satte kurs – ikke mod Piræus længere, som intentionen ellers var, eftersom de var blevet

betænkelige ved dette risikable foretagende, men derimod mod det forbjerg på Salamis, der vender over mod Megara (og de skal også i nogen grad være blevet hindret af vindforholdene). På det lå der en befæstning, og en bevogtningsstyrke på tre krigsskibe, der skulle forhindre al indsejling fra Megara. De angreb befæstningen og tog de tre trierer tomme på slæb, og resten af Salamis faldt de fuldstændig uventet over og plyndrede den.

{94} Der blev tændt ildsignaler over mod Athen for at melde om fjendtlig aktivitet, og her opstod der en panik, der savner sit sidestykke i denne krig. For folk i den øvre by troede, at fjenden allerede var sejlet ind i Piræus; folk i Piræus derimod, at Salamis var faldet, og at fjenden nærmest allerede var under ansejling hos dem. Og det er lige præcis, hvad der let kunne have været resultatet, hvis peloponneserne havde kunnet beslutte sig til at holde modet oppe: så havde 'vindforholdene' næppe været nogen hindring. [2] Ved daggry rykkede de samlede athenske styrker til undsætning. I Piræus trak de skibene i søen og gik ombord under hastværk og megen tumult og satte kursen mod Salamis, imens de posterede infanteritropper til bevogtning af Piræus. [3] Peloponneserne havde i mellemtiden rendt størstedelen af Salamis over ende og taget krigsbytte i form af både fanger og gods såvel som de tre krigsskibe fra Boudoronfortet, men da de fik øje på undsætningen fra Athen, løb de i al hast ud med kurs mod Nisaia. I denne sammenhæng spillede det også en rolle, at de var bekymrede for skibene, som var blevet trukket i søen efter længere tids oplægning og derfor slet ikke holdt vand. De ankom til Megara og begav sig så tilbage til Korinth igen. [4] Athenerne forefandt ikke fjenden ved Salamis og sejlede derfor også selv hjem igen, og efter dette var de fremover mere påpasselige med at holde Piræus under bevogtning, dels ved at spærre havneindløbet af, dels ved andre sikkerhedsforanstaltninger.

{95} På omtrent samme tid, ved begyndelsen af denne vinter, iværksatte odryseren Sitalkes, Teres' søn og konge over thrakerne, en kampagne mod Perdikkas, Alexandros' søn og konge af Makedonien og mod chalkideerne i grænseegnene mod Thrakien. Motiveringen var to løfter, hvoraf han var opsat på at kræve det ene indfriet og selv opfylde det andet. [2] Perdikkas havde lovet ham et eller andet på den betingelse, at Sitalkes kunne få et forlig i stand mellem ham og Athen i begyndelsen af krigen, da han var hårdt presset, og at han ikke ville hjælpe Perdikkas' bror (og fjende) Philippos med at vende hjem og gøre krav på kongeværdigheden, men Perdikkas blev ved med ikke at overholde sin del af aftalen. Og selv havde Sitalkes givet det løfte, dengang han indgik

alliancen med Athen, at han ville få bragt krigen mod chalkideerne i Thrakiensområdet til afslutning. [3] Det var altså af hensyn til begge disse løfter, at Sitalkes iværksatte denne invasion; og med sig havde han Philippos' søn Amyntas, som han ville indsætte som konge af Makedonien, nogle athenske repræsentanter, der netop da opholdt sig hos ham i denne sammenhæng, og Hagnon i kapacitet af øverstkommanderende: aftalen var nemlig, at Athen på sin side skulle stille med en flådestyrke og så stort et tropekontingent, som de kunne afse, for at støtte ham mod chalkideerne.

{96} Sitalkes brød op fra odrysisk territorium og mobiliserede først alle de thrakere, der stod under hans herredømme i området mellem de to bjergkæder Haimos og Rhodope ud til havet og strækkende sig i to retninger ud til kysten, mod Sortehavet og Hellesponten; dernæst geterne, på den anden side af Haimos-bjergene, og hvad der ellers levede af stammer i området fra Donau og ud mod havet (overvejende i retning af Sortehavet). Geterne og de andre stammer i området grænser op til skythernes territorium og bruger også samme type kampudrustning som dem, idet de alle er beredne bueskytter. [2] Han tilkaldte også mange fra de thrakiske bjergstammer, som er uafhængige og bevæbnet med korte sværd. De kaldes diere, og de fleste af dem lever i Rhodope-bjergene. Nogle af dem stillede han betaling i udsigt; andre deltog som frivillige. [3] Han mobiliserede også agrianerne, laiaierne og hvad der ellers var af paioniske folkeslag under hans herredømme, og som levede i udkanten af hans kongerige. Det strækker sig så langt som til de paioniske laiaiere og Strymon-floden, som har sit udspring i Skombros-massivet og løber gennem agrianernes og laianernes territorium, og som udgør grænsen mellem hans rige og paionerne, som efter dette punkt er uafhængige. [4] I den anden retning, mod triballerne, som også er uafhængige, er det ttererne og tilataierne, der udgør grænsen. De lever nord for Skombros-massivet i et område, der strækker sig vestpå så langt som til Oskios-floden. Den har sit udspring i de samme bjerge som floderne Nestos og Hebros; en vidtstrakt og ubeboet bjergkæde, der står i forbindelse med Rhodope.

{97} I størrelse rakte Odryserrigets kystlinie fra byen Abdera ud til Sortehavet, helt op til Donaus udløb. Den kortest mulige gennemsejling af denne strækning, forudsat man har vinden ind fra agten hele vejen, tager fire døgn for et handelsskib. Hvis man går ad den kortest mulige rute vej fra Abdera til Donau, når en mand, der rejser let, frem på den ellefte dage. [2] Så lang var dets kyststrækning. Ind i landet tager strækningen fra Byzantion til laiaiernes territorium i retning mod Strymon-floden (hvilket

var det længste, riget strakte sig ind i landet fra havet) en mand, der rejser let, tretten dage at tilbagelægge.

[3] Den inddrevne tribut fra hele det barbariske område såvel som fra alle de græske byer, som kom under dette rige over på Seuthes' tid – ham der efterfulgte Sitalkes som konge og opjusterede denne tribut til sit højeste niveau – svarede til en værdi af omkring 400 talenter sølv, indbetalt i guld og sølv. Der kom også gaver ind af guld og sølv til en lige så høj værdi, og derudover både broderet og umønstret stof og andet tilbehør – ikke bare til kongen, men også til mindre, lokale herskere og adelige odryserne. [4] De havde nemlig etableret den stik modsatte skik af Perserrikets: det gjaldt om at tage, snarere end at give, og det medførte større vanære ikke at give noget, når man blev bedt om det, end at bede om noget og så ikke få det. Den samme skik fandtes ganske vist hos de øvrige thrakere, men i kraft af deres førerposition praktiserede odryserne det alligevel noget mere vidtgående: det var faktisk umuligt at få noget gennemført uden at give gaver. Derfor havde kongedømmet opnået denne høje magtposition: af alle rigerne i Europa i området mellem den ioniske bugt og Sortehavet var det det mægtigste målt på de pengemæssige indtægter og andre former for velstand, men målt på kampstyrke og størrelsen af de væbnede styrker indtog det, med en god margin, andenpladsen efter Skytherriket. [6] Ikke bare er der ikke noget rige i Europa, der tåler sammenligning med det; heller ikke i Asien findes der det folkeslag, der ét mod ét ville være i stand til at hamle op med alle skytherne, hvis de gjorde fælles sag. Det gør de imidlertid ikke – og de er heller ikke på lige fod med andre, hvad angår sund politisk sans eller intelligens til at udnytte deres ressourcer til at forbedre tilværelsen.

{98} Det var altså over dette vidtstrakte område, Sitalkes var konge, da han forberedte sine tropper. Da alt var parat, brød han op og marcherede mod Makedonien. Den første etape gik gennem hans eget territorium, og derefter over Kerkine, et ubeboet bjergmassiv på grænsen mellem sinternes og paionernes territorier. Det marcherede han så over ved ad den vej, han selv havde ladet skoven rydde for at anlægge under en tidligere ekspedition mod paionerne. [2] Under overgangen fra odrysisk territorium havde hæren paionernes territorium på højre hånd, og sinternes og maidernes på venstre. Da de var kommet bjerget, nåede de Doberos i Paionien. [3] Hans hær led ingen tab under marchen, undtagen måske nogle få af sygdom, men voksede tværtimod løbende: mange af de uafhængige thrakere sluttede sig uopfordret i håbet om plyndring, så det samlede antal tropper var efter sigende ikke færre end 150.000. [4] De var

for størstedelens vedkommende infanteri, men omkring en trediedel var rytteri. Hovedparten af rytteriet blev leveret af odryserne selv, og det næststørste kontingent af geterne. De bedste tropper i infanteriet var de uafhængige thrakere, der var kommet ned fra Rhodope; resten af den flok, der fulgte med, var først og fremmest intimiderende i kraft af deres antal.

{99} Denne hær mønstrede altså i Doberos og gik i gang med forberedelserne til at stige ned oppe fra højderne og invadere det nedre Makedonien, som Perdikkas herskede over. [2] Til de makedonske stammer hører nemlig også lynkesterne, elimioterne og andre, som lever i det øvre Makedonien; de står i alliance med de andre makedonere og er underlagt dem, omend de har deres egne kongedømmer. [3] Det nuværende Makedonien, der ligger ved havet, blev første gang erobret og etableret som kongedømme af Alexandros, Perdikkas' far, og hans forfædre, temeniderne, der oprindeligt kom fra Argos, idet de besejrede piererne og drev dem ud af Pieria. Piererne grundlagde senere Phagres på den anden side af Strymon, for foden af Pangaion-bjerget, såvel som andre steder (og området ud til kysten neden for Pangaion kaldes faktisk stadig den pieriske bugt). Fra det område, der kaldes Bottia, fordrev de også bottiaierne, som nu bebor et område, der grænser op til chalkideernes. [4] De erhvervede sig også et smalt stykke af Paionien, der strækker sig langs Axios-floden fra det indre af landet og ned til Pella og havet; og fra det område på den anden side af Axios, der kaldes Mygdonia, fordrev de edonerne og slog sig ned der. [5] Fra det område, der stadig kaldes Eordia, drev de også eorderne ud (de fleste af dem gik til grunde, men en rest af dette folk har bosat sig omkring Physka), og almoperne fra Almopia. [6] Disse nye makedonere undertvang også de andre makedonske stammer, hvis territorier de endnu i dag kontrollerer: Anthemous, Grestonia, Bisaltia og en stor del af selve Makedonien. Alt dette benævnes under ét Makedonien, og Perdikkas, Alexandros' søn, sad som konge over det under Sitalkes' angreb.

{100} Disse makedonere var ude af stand til at afvise et angreb fra så talstærk en hær og søgte tilflugt i hvad der var af både uvejsomt terræn og fæstninger, [2] som der dog ikke var mange af. De, der findes i landet nu, er blevet opført, siden Archelaos, Perdikkas' søn, blev konge; han har også anlagt lige veje og i andre henseender sat rigets militær i system, så det nu målt på heste, hoplitvåben og øvrige ressourcer er stærkere end under nogen af de otte konger, der gik forud for ham. [3] Fra Doberos iværksatte den thrakiske hær først en invasion af det, der tidligere havde udgjort Philippos' rige.

De stormede Eidomene og erobrede den, hvorimod Gortynia, Atalante og forskellige andre byer indgik en aftale om at gå over til dem som konsekvens af deres venskabelige forhold til Amyntas, Philippos' søn, som fulgte med invasionshæren. Europos belejrede de, men kunne ikke erobre den. [4] Derpå rykkede de ind i det øvrige Makedonien, der ligger til venstre for Pella og Kyrros.²⁸ Længere frem end dette, ind i Bottia og Pieria, trængte de imidlertid ikke, men gav sig i stedet til at hærge Mygdonia, Grestonia og Anthemous. [5] Makedonerne havde ingen som helst intention om at sætte infanteriet ind til forsvar, men sendte i stedet bud efter heste fra deres allierede længere inde i landet og rettede, skønt talmæssigt voldsomt underlegne, angreb mod den thrakiske hær, så snart de øjnede en chance. [6] Og lige meget hvor de så satte et angreb ind, var der ingen, der kunne holde stand mod disse kompetente ryttere iført brystpanser, men eftersom de blev omsluttet af en mængde mange gange større end deres egen, var det en farlig situation, de skabte for sig selv. De endte også med at afstå fra yderligere aktivitet, fordi de vurderede, at de var for få til at risikere kamp mod så stort et overtal.

{101} Sitalkes indledte nu forhandlinger med Perdikkas angående motiverne for hans kampagne. Athenerne havde ganske vist ikke stillet med den lovede flådestyrke, fordi de ikke stolede på, at han ville møde op, men havde dog sendt repræsentanter med gaver til ham, så han sendte en del af hæren mod chalkideerne og bottiaierne, tvang dem inden for bymurene og hærgede deres marker. [2] Mens han nu opholdt sig i disse områder, blev de stammer, der levede sydpå – thessalere, magnesiere, andre thessaliske undersætter og grækerne så langt ned som til Thermopylai – bange for, at hæren også skulle rykke videre imod dem, og de begyndte at træffe forberedelser. [3] Det samme gjaldt de thrakere, der lever nordpå, på sletterne på den anden side af Strymon: panaiere, odomanter, droere og dersaierne, som alle er uafhængige stammer. [4] Han gav endda anledning til spekulation blandt athenernes græske fjender om, hvorvidt thrakkerne måske på athensk opfordring ville angribe dem i overensstemmelse med deres alliance. [5] I mellemtiden rendte Sitalkes imidlertid Chalkidike, Bottike og Makedonien over ende, alt imens han hærgede dér; men eftersom han ikke fik opfyldt nogen af sine oprindelige mål med invasionen, og hans hær ikke havde mere proviant og led i vinterkulden, lod han sig overtale af sin nevø Seuthes, Sparadokos' søn, som efter ham selv havde den højeste autoritet, til at trække sig ud i en fart. Perdikkas havde i al hem-

---

28. Dvs. østpå, eftersom det er set fra thrakernes synsvinkel, og de invaderede nordfra.

melighed lokket Seuthes over på sin side ved at stille ham ægteskab med sin søster i udsigt, og penge oveni som medgift. [6] Sitalkes lod sig overtale, og efter at have opholdt sig der 30 dage, hvoraf de otte i Chalkidike, trak han sig i hast tilbage med sin hær og begav sig hjemad. Senere hen skænkede Perdikkas faktisk Seuthes sin egen søster Stratonike, ganske som han havde lovet. Sådan var begivenhederne i forbindelse med Sitalkes' kampagne.

{102} I løbet af denne vinter, efter at den peloponnesiske flådestyrke var sejlet hver til sit, indledte athenerne i Naupaktos en ekspedition under kommando af Phormion. De stod ned langs kysten mod Astakos, foretog en landsætning og rykkede ind i landet med 400 athenske hoplitter – marinesoldater fra skibene – og 400 messenske. De fordrov fra Stratos, Koronta og forskellige andre steder de mænd, de opfattede som upålidelige, og førte Kynes, Theolytos' søn hjem til Koronta og genindsatte ham, hvorefter de trak sig tilbage til skibene igen.

[2] Det virkede ikke som en mulighed at gennemføre militæroperationer mod Oiniadai nu, hvor det var vinter, på grund af Acheloos-floden. Den har sit udspring i Pindos-bjergene og løber gennem Dolopia, agraiernes og amphilochnes territorium, den akarnaniske slette og højere oppe forbi byen Stratos og endelig ud i havet ved Oiniadai, som den danner marskland omkring, så militæroperationer om vinteren bliver umuliggjort på grund af vandmængden. [3] Derudover ligger de fleste øer i øgruppen Echinaderne lige over for Oiniadai ganske tæt på Acheloos' munding, med det resultat, at den vældige flod hele tiden afsætter dyndaflejringer, så nogle af øerne allerede er vokset sammen med fastlandet, og man kan forvente, at det samme kan ske for resten af øerne inden for en overskuelig tidshorizont. [4] Strømmen er nemlig kraftig, rigelig og mudret, og øerne ligger tæt sammen og kommer tilsammen til at udgøre fæstepunkter for aflejringen, fordi de ikke ligger på række, men forskudt, forhindrer de vandstrømmen i at finde en direkte passage ud i havet. [5] De er imidlertid små og ubeboede. Sagnet fortæller, at da Alkmeon, Amphiaraos' søn, som bekendt flakkede om efter drabet på sin mor, gav Apollon ham det orakelsvar, at han skulle bosætte sig i dette område. Han lod ham forstå, at han ikke kunne blive fri for sine rædselssyner, førend han fandt frem til og bosatte sig på et sted, som solen endnu ikke havde set og heller ikke var jord på det tidspunkt, hvor han dræbte sin mor. [6] Ifølge sagnet vidste Alkmeon ikke sine levende råd, men blev til sidst opmærksom på det aflejrede dynd fra Acheloos, og han mente, at der i den lange tid, han havde flakket om, siden han dræbte

sin mor, måtte have aflejret sig tilstrækkeligt land til, at han kunne skabe en tilværelse for sig selv der. Han bosatte sig derfor i området omkring Oiniadai og etablerede herredømmet der og kom, via sin søn Akarnan, til at lægge navn til området. Omtrent sådan er den sagntradition om Alkmeon, som er blevet overleveret.

{103} Athenerne og Phormion brød op fra Akarnanien og ankom til Naupaktos, og ved forårets komme afsejlede de til Athen medbringende både de erobrede skibe og de frie mænd af de krigsfanger, de havde taget i forbindelse med søslagene, som de så udvekslede mand for mand. Dermed gik denne vinter til ende, og med den endte det tredje år af denne krig, som Thukydides har skildret.